

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Ozerova Stanislava

Bakalářská práce

Motiv Ruska v Buninově próze.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Pinc

Praha 2011/2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18.5.2012

.....
podpis

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Zdeňku Pincovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. I. A. Bunin: „poslední klasik ruské literatury“	9
2.1. Biografie	9
2.2. Bunin modernista nebo pokračovatel tradice, hlavní motivy tvorby	12
3. Analýza tvorby	19
3.1. Předrevoluční doba (novela „Vesnice“)	19
3.2. Bunin a revoluce roku 1917 („Proklaté dny“)	25
3.3. Bunin v emigraci, nekonečný stesk („Život Alexeje Arseňjeva“ aneb „Hledání ztraceného času“)	38
4. Závěr. Bunin – „ztracený člověk“?	52
5. Seznam použité literatury	58
6. Příloha (Dílo I. A. Bunina se seznamem českých vydání)	61

1.Úvod

V naší bakalářské práci se budeme zabývat ruským spisovatelem I. A. Buninem. Kritika nazývala Bunina i „posledním klasikem“ ruské literatury i „pěvcem šlechtických hnízd“, i pokračovatelem linie Turgeněv-Čechov, nemůžeme ho však zařadit do žádného určitého literárního směru (v jeho tvorbě najdeme jak impresionistické, tak i modernistické a realistické prvky). Spisovatel tvořil na přelomu 19. a 20. století. A ještě během života byl zařazen do řady klasiků. Byl vysoce oceněn jak zahraničními, tak i ruskými kritiky. Jako první ruský spisovatel dostal Nobelovou cenu za literaturu. „Čechov ve svém dopisu psal: „ Buninovi musíte vyřídít, aby nepřestával psát, z něho se stane velký spisovatel“.¹ Jeho literární talent obdivoval i sám Lev Tolstoj i Maxim Gorkij. Nehledě na tyto okolnosti, Bunin zůstává, jak ve světě, tak i v Česku málo známým spisovatelem, svou největší popularitu v zahraničí získal především sborníkem novel „Temné aleje lásky“.

Ze života Bunin neměl velké potíže spojené s cenzurou (každé nakladatelství si pokládalo za čest vydávat spisy akademika a „posledního klasika“), ve své vlasti však po roce 1928 nebyl vydáván třicet let. „V roce 1927 v Sovětském svazu byl přijat zákon o tom, že všechny spisy autorů - emigrantů, bez ohledu na jejich obsah, bylo zakázáno vydávat“.² V 60. letech v SSSR byl vydán román „Život Alexeje Arseňjeva“ a některé novely, ale spisy byly důkladně přepracovány a některé části z nich byly odstraněny. Jenom od 80. let tvorba Bunina se začíná postupně vracet k ruským čtenářům. Bunin začíná být také důkladněji analyzován a rozebírán literárními kritiky a literárními historiky. Ale stále v jeho tvorbě zůstává ještě hodně neprozkoumaného, což tvoří jeden z důvodů, proč pro svou práci jsme vybrali zrovna Bunina. V českých nebo anglických zdrojích Buninovi je stále věnována jen malá pozornost.

¹ Бабореко, А. К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 89. Překlad autora

² Блум, А., Из бунинских разысканий Бунина in И. А. Бунин: Pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В., (eds.), Издательство Русского Христианского гуманитарного института, Санкт – Петербург, 2001, стр. od 625 do 683. Překlad autora

Buninova tvorba je také důležitá z hlediska zkoumání fenoménu kultury ruské emigrace, konkrétně emigrace první vlny po revoluci roku 1917. Cílem dané bakalářské práce je literárně-historická analýza tvorby spisovatele, jmenovitě analýza těch děl, ve kterých se odráží témata Ruska a vztah spisovatele k otázce budoucnosti a rozvoje vlasti. V první řadě máme za cíl interpretaci jeho díla, poetikou se budeme zabývat jen v teoretické části. Budeme porovnávat téma Ruska v období emigrace a v předrevolučním období. Ukážeme, jaký odraz v životě a tvorbě spisovatele našla revoluce roku 1917 a následující občanská válka. Konec 19. století a začátek 20. byly pro Rusko obdobím obrovského převratu a přelomu, tři revoluce a tři války¹ měly hromadný vliv na životy a osudy ruské inteligence, jejíž součástí byl Bunin. Hlavní protiklad v rozvoji Ruska na přelomu století tkvěl v tom, že rozvoj kapitalismu probíhal na pozadí obecné nevyvinutosti, zaostalosti a nízké úrovně vzdělání rolnické části obyvatelstva. Samoděržaví jako forma vlády také překáželo rozvoji společnosti. Všechny tyto aspekty tvořily společenskou disonanci. Z takové situace vycházel Bunin ve svých úvahách o tom, co čeká Rusko v novém století. Pro ilustraci postoje spisovatele vybíráme jedno dílo z každého tohoto období (předrevoluční doba, revoluce a období emigrace).

Nenáhodně pro naši analýzu jsme vybrali právě tyto tři spisy („Vesnice“, „Proklaté dny“ a „Život Alexeje Arseňjeva“) z celého Buninova díla. Před první revolucí roku 1905 autor psal především básně, povídkovou tvorbou se zabýval jen okrajově. V „Antonovských jablkách“ se již začíná projevat pro spisovatele velmi důležitý problém zanikání šlechtických hnízd a statkářské aristokracii, která se ve větší míře projeví až v novele „Suchodol“. Prvním velkým dílem spisovatele však bude právě „Vesnice“, která našla širokou odezvu u veřejnosti a stala se předmětem velké polemiky. V kapitole o této novele uvedeme, že o ní se hodně diskutovalo i mezi spisovateli (bude o „Vesnici“ psát například Gorkij). Otázky

¹ Tady míníme revoluci roku 1905, únorovou revoluci roku 1917, která vypukla v důsledku nespokojenosti obyvatelstva s válečnými poměry a říjnovou revolucí roku 1917 (převrat provedený 7. listopadu 1917, 25. října podle juliánského kalendáře), která přivedla k vládě bolševiky. Tři války: válka s Japonskem (1904-1905), první světová válka (1914-1918) a následující po říjnové revoluci občanská válka (1917-1920).

ruského sebeuvědomění a osudu Ruska tvořily jeden z centrálních motivů Buninovy tvorby. Jaký je ruský lid? Které historické momenty byly klíčové pro formování lidu? Těmito otázkami se bude spisovatel zabývat během celé své tvorby, ale poprvé najdeme úvahy na tato témata právě v novele „Vesnice“ (české vydání z roku 1957), kterou začneme naši analýzu.

V další části analýzy rozebereme „Proklaté dny“, na stránkách této knihy našly odraz Buninovy úvahy o revoluci. Použijeme pozdější české vydání spisu z roku 2006. Novela je napsána v deníkové formě a líčí revoluci postupným popisem každodenního života. Můžeme říct, že je to jediný příklad „politického“ spisu v Buninově próze. Bunin za celý svůj život napsal jen jeden podrobný spis o revoluci, proto pro naše cíle nemůžeme tento spis nechat stranou. Pro spisovatele je revoluce přelomovým okamžikem života.

Zakončíme analýzou Buninova románu „Život Alexeje Arseňjeva“ (vydání z roku 1979), který představuje úvahy spisovatele již z doby emigrace, a ukazuje, jak se změnil jeho myšlenky v emigraci, jaký obraz Ruska najdeme na stránkách románu. V kritické literatuře často najdeme zmínky o podobnosti Bunina a Prousta. Bylo to tak ještě za života obou spisovatelů. Bunin neměl rád jakékoliv sdružování, nebo módní proudy. Proto po tom, co se dozvěděl o této analogii, psal v dopise profesoru P. M. Bicilli: „Když je na něco móda, „naschvál“ to odmítám a popírám. Stejně jsem to měl s Proustem. Teprve nedávno jsem přečetl jeho dílo a dokonce jsem byl trochu vyděšený. Ano, v „Životě Alexeje Arseňjeva“ je hodně míst silně proustovských. Jak teď mám dokázat to, že při napsání románu jsem vůbec ještě Prousta neviděl a neznal“¹. Právě kvůli románu „Život Alexeje Arseňjeva“ se Bunin začali porovnávat s Proustem. Proto v kapitole o románu podrobněji popíšeme shody a rozdíly v tvorbě obou spisovatelů.

V emigraci Bunin napsal svůj nejslavnější sborník povídek „Temné aleje“, kde jistě také najdeme pasáže, věnované Rusku, v naší práci jsme se rozhodli tento sborník nechat stranou z toho důvodu, že hlavním motivem celého sborníku

¹ Михайлов, О. Н., Строгий талант, Москва: Издательство Современник, 1976, стр. 211.
Překlad autora

je motiv tragické lásky a je pro výzkumníky zajímavý především v souvislosti se zkoumáním právě motivu lásky v Buninově próze.

V první části práci se budeme věnovat teoretickým otázkám. Myslíme, že pro lepší porozumění kontextu Buninovy tvorby je třeba uvést jeho krátký životopis. V první části druhé kapitoly popíšeme životní události, které měly na formování Buninovy osobnosti největší vliv. Ve druhé teoretické části kapitoly se budeme zabývat, jakým právem je Bunin zařazen do řady „tradičních“ spisovatelů, jaké modernistické prvky najdeme v jeho díle. Podíváme se na základy poetiky a filozofii jeho tvorby.

Krásná literatura může nést nejenom literární význam, může být také dobrým pramenem pro antropologická a sociologická zkoumání. Právě z tohoto hlediska psal svá zkoumání o literatuře významný francouzský antropolog, sociolog literatury a filosof René Girard. Ve své rané knize „Lež romantismu a pravda románu“ Girard seznamuje čtenáře se svou teorií odchýlené transcendence neboli trojúhelníkové touhy, kterou pak uplatňuje na literární tvorbu. V naší práci se také díváme na Buninovy texty z antropologického a sociologického hlediska, proto se pokusíme o interpretaci Buninovy prózy z hlediska Girardovy teorie. Ve „Vesnici“ je pozornost spisovatele soustředěna na největší část ruské společnosti začátku století – ruské rolnictvo neboli ruský venkov. Bere ruské rolníky neboli ruské „mužiky“ jako zcela samostatný jev ruské kultury nepřekonatelně oddělenou od aristokracie neboli „dvorjanstva“ a od městského obyvatelstva. V „Proklatých dnech“ v souvislosti s revolucí se již soustředí na jiné prostředí ruského života – na město. Obracíme se k teorii Girarda také kvůli Buninově podobě s Proustem, jehož dílo ve své knize Girard podrobně analyzuje. Na konci práce uvidíme, jestli podle Girarda můžeme zařadit Bunina do řady romanopisců nebo nikoli.

Pro naši práci jsme užívali především ruskou sekundární literaturu, protože hledání českých analogií působí určité potíže. Opírali jsme se především na práci A.K. Baboreko, O. N. Michajlova, I. A. Iljina, V. V. Lavrova. Při psaní teoretické části jsme užívali práci M. Drozdy, J. Katony, R. Girarda. Velkou pomocí při napsání práce byla také antologie I.A. Bunin: Pro et Contra.

Pro názornější přehled Buninovy tvorby v příloze uvádíme kompletní seznam děl spisovatele spolu se seznamem českých vydání.

2. I. A. Bunin: „poslední klasik ruské literatury“.

2.1. Biografie

Ivan Alexejevič Bunin se narodil 10. října 1870 ve Voroněži v rodině zchudlého šlechtice. Jeho rod bere svůj počátek od Simeona Bunkovského, který v 15. století odjel z Polska (nebo jak tvrdí jiné prameny z Litvy) k moskevskému velkoknížeti Vasilijovi Temnému. S Buninovým rodokmenem je spojeno mnoho známých lidí, jak z oblasti umění, tak a i z oblasti carské statní služby. Za nejslavnější jsou považováni básník a velikán ruského romantismu Vasilij Žukovskij a básnířka Anna Buninová, o nichž najdeme zmínky v románu „Život Alexeje Arseňjeva“. Tvrdí se také, že rod Buninů je spřízněn s rodem Puškinů.

Spisovatelův otec Alexej vlastnil nevelké jmění, které ale posléze ztratil, kvůli své bezstarostnosti. A roku 1883 se rodina přestěhovala z velkostatku (ruský – „imenije“) ve vsi Butyrka do velkostatku Ozerki¹, zděděného matkou po babičce. Tam Bunin vyrůstal. Byla to „přírodní oáza, jakoby přímo stvořená pro turgeněvovské krajinomalby“.² Bunin měl dvě sestry (Marii a Alexandru) a dva bratry (Julija a Jevgenia). Ze všech svých sourozenců na Bunina do konce jeho života měl nejvíce vliv jeho bratr Julij – žurnalista a literárně-veřejný činitel, znám kvůli svým blízkým stykům s radikální, revolučně-národní organizací „Země a svoboda.“ V deseti letech byl Bunin přijat na gymnázium v Jelci, kde podle jeho slov „tři čtvrtiny toho, čemu se učili, bylo nepotřebné a přednášelo se hloupě a suchopárně“.³ Gymnázium spisovatel nedokončil.

Po tom, co Bunin byl vyhozen z gymnázia, vrátil se do Ozerek. Bunin se kamarádil s rolnickými dětmi, v dětství sbíral lidový folklór, zajímal se o lidové

¹ V 19. století tyto velkostatky patřily Orelské gubernii, nyní to je Lipecká oblast

² Novotný, V., Eseje o ruských spisovatelích, Praha: Cherm, 2006, str. 132

³ Баборекко, А. К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, str. 14. Překlad autora

tradice a jazyk. Bunin trávil hodně času sebevzděláváním – četl, studoval cizí jazyky atd. I později říkal, že ruský lid je neobyčejně nadaný a že „dialogy se staříky mu poskytují přímo estetické potěšení“¹.

V roce 1889 odešel z rodného domu a byl přijat jako žurnalista do novin v Orlu. V tomto období začíná jeho neustálé cestování a živí se příležitostnými honoráři. V redakci novin se seznámil s Varvarou Paščenkovou (korektorkou v novinách), která se později stala prototypem Liky v Buninově románu. Varvara byla dcerou jeleckého lékaře a bez ohledu na to, že spolu s Ivanem bydleli pět let, dává Varvara přednost Buninovu příteli Bibikovi, kvůli Buninově materiální situaci. Na rozdíl od románové postavy, kterou Varvara ztvárnila, žila dlouho. Na konci roku 1891 byla vydána první sbírka Buninových básní.

V roce 1892 odjel Bunin z Orlu do Poltavy, kde se mu až za rok podařilo najít pro sebe místo knihovníka. V Poltavě se Bunin stal „tolstojovcem“ (jedním ze stoupenců učení Lva Tolstého). Bunin se poprvé setkal se samotným Lvem Tolstým v roce 1894 a setkání ho ohromilo. Tolstoj sám navrhl Buninovi, aby se s „tolstojovci“ rozešel, ale až do svého konce života cítil k Tolstému sympatii jako k umělci. V roce 1895 se uskutečnilo ještě jedno z nejdůležitějších seznámení v jeho životě – seznámení s A. P. Čechovem. „S nikým ze spisovatelů jsem neměl takové vztahy jako s Čechovem“.² Bunin hodně cestoval po Rusku a po Ukrajině. Později napíše: „Následující roky již splývají v paměti – mnohá léta mých následujících vandrů se postupně stávají mou obyčejnou existencí“.³ V tomto období skoro nic nepsal, jen se učil z knih a ze zážitků z cestování. Zabývá se překladatelskou činností. Je znám svými překlady poezie lorda Byrona a Longfellowovy Písni o Hiawathovi. Bunin spolupracuje s tiskem v Oděse. Později se oženil s dcerou ředitele novin Annou Nikolajevnou Cakni. Ale jejich manželství nebylo dlouhé, již po dvou letech se rozešli, v tomto manželství se Buninovi narodil syn Nikolaj. V roce 1900 Bunin se poprvé vydal na své cesty po Evropě (přes Berlín, do Paříže a do Vídně). V roce 1903 cestoval do Turecka, strávil jeden měsíc v Konstantinopoli, dle slov jeho manželky Muromcové to

¹ Бабореко, А. К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 224. Překlad autora

² Тамтєž, стр. 57. Překlad autora

³ Бабореко, А. К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 80, Překlad autora

byla jedna z jeho nejdůležitějších cest, která měla vliv na Buninovu pozdější tvorbu, a to především z duchovního hlediska.

V roce 1903 básníkovi byla udělena Puškinova cena. Poté se rozhodne věnovat výhradně literatuře.

Se svou druhou manželkou, Věrou Nikolajevnou Muromcovou, se seznámil již po revoluci roku 1905. Ve stejnou dobu poprvé navštívil „Tělešovské středy“, seskupení neorealistických prozaiků. Bylo to pro spisovatele těžké období, zemřel jeho blízký přítel Čechov, umřel jeho syn Kolja a později i jeho rodiče. S Věrou Nikolajevnou se stýkali téměř každý den a jejich vztah vydržel čtyřicet šest let, avšak sňatek uzavřeli až v roce 1922 v Paříži, protože rozvod z první manželkou nebyl dokončen. Krátce po seznámení pár spolu procestoval Blízký východ i severní Afriku, spisovatel byl ohromen „hřbitovy civilizací“.

V roce 1910 vydal svou skandálně-známou novelu „Vesnice“, „bezútěšný a neodvratný epitař nad zanikajícím občinovým Ruskem“¹.

Cestoval do Indie a na Cejlon, kde studoval buddhismus a taoismus, a tato náboženství ovlivnila jeho světonázor a vztah k novodobé společnosti.

V roce 1913 se slavilo 25. výročí Buninovy literární kariéry. Ve své řeči Bunin ostře kritizoval modernistické směry v literatuře (dekadenty, akméisty, futuristy atd.). Stejně i pro jiné spisovatele „nové epochy“ Bunin byl jen ozvěnou odcházející doby, spisovatelem se zastaralými názory a ideály šlechtické Rusi.

Revoluci Bunin prožíval bolestivě a dokonce života ji nepřijal. Až do poslední chvíle, kdy už nebyla žádná naděje, nechtěl, ale musel opustit vlast a nakonec společně s manželkou odjíždí nejdříve do Oděsy a odtud v roce 1920 přes Turecko a Bulharsko do Paříže. Bunin v emigraci měl zvláštní postavení, byl všeobecně pokládán za mimořádnou literární veličinu. Odjel už jako známý spisovatel. Od roku 1923 rodina spisovatele pravidelně odjíždí na léto do vily Belvedere v Grasse (Přímořské Alpy). V Grasse napsal Bunin svůj román „Život Alexeje Arseňjeva“, za který v roce 1933 získal Nobelovu cenu za literaturu. Jeho kandidatura na Nobelovu cenu byla podporována i zahraničními autory, jako

¹ Novotný, V., Eseje o ruských spisovatelích, Praha: Cherm, 2006, str. 134

např. Thomase Mannem nebo Romainem Rollandem. Peníze, které spisovatel dostal za Nobelovu cenu, poměrně rychle utratil, často pomáhal emigrantům, kteří se k němu v dopisech obraceli pro pomoc.

Pak začala druhá světová válka. Celou dobu italské a německé okupace Francie Buninovi strávili na vile Jeannette ve velké bídě a hladu, kde ukrýval lidi, vystavované fašistickému pronásledování. Nacisty Bunin nesnášel, a když začala válka s Ruskem, každý den upřeně sledoval novinky z fronty. Šíleně doufal ve vítězství Ruska. Během války byl stoprocentním patriotem, myslel jen na spásu Ruska. Za války Bunin často přemýšlel o svém návratu do vlasti, ale zároveň chápal, že tam ho už nic nečeká, rozpínala se atmosféra beznaděje. „Podíval jsem se na své zápisy o starém Rusku. Pořád přemýšlím, jak, budu-li ještě živý a zdravý, se dostat do Ruska! Ale nač? Stáří těch, kdo se zachránil, hřbitov všeho, v čem jsem kdysi žil.“¹ Nikdy se nechtěl Bunin vrátit do vlasti pomocí zahraničních sil. Kdyby Němci obsadili Moskvu, nepřežil by to, jak opakovaně prohlásil. Na podzim roku 1945 Bunin byl zavolán na sovětskou ambasádu v Paříži, kde mu nabízeli dvoutýdenní výlet do Moskvy, ale Bunin tento návrh nepřijal, cítil, že to byla past. Sovětská vláda nejednou posílala do Paříže spisovatele Simonova, který by měl Bunina „přátelsky“ přesvědčit o návratu domů. V roce 1946 vychází nejslavnější Buninův sborník novel „Temné aleje lásky“, které spisovatel psal během temného období války a v práci nacházel jedinou možnost úniku od toho, co se dělo kolem.

2.2. Bunin modernista nebo pokračovatel tradice, hlavní motivy tvorby.

Bunin je dosud často považován, a to i v kritické literatuře, za autora krajně tradičního, konzervativce. Je znám i jako velký protivník všech moderních literárních proudů, které se ve velkém počtu objevovaly na začátku století. I když se zúčastňoval literárních schůzek, držel se tam osamoceně a činil to jen pro obeznámení. I sám Bunin nebyl mladými progresivními autory milován, všude

¹ Бабореко, А. К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 355, Překlad autora

byl považován za pokračovatele tradic a autora výrazně klasického, jeho postava stála v literárním světě vně všelijakých seskupení a osaměle.

Samozřejmě, že i v Buninově próze my můžeme najít mnoho klasických prvků vyprávění, které jsou více typické pro literární styl Turgeněva, Tolstého nebo Gončarova. Můžeme u Bunina najít takové prvky, jako je melodičnost, sugesce či poetičnost, a můžeme tvrdit, že je Bunin převzal právě u výše uvedených klasiků. A můžeme Bunina nazvat pokračovatelem této linie ruských spisovatelů 19. století. Ale najdeme v jeho tvorbě také hodně modernistických prvků, které autor sám bouřlivě odmítá.

V této kapitole se zaměříme právě na tyto „neklasické“ prvky Buninovy tvorby. „Problematika Buninova díla vzniká jako reakce na přechodnou dobu, kdy staré hodnoty, které on chce vědomě přenést do nové doby, už nejsou platné, a nové, které sám také hledá, se ještě nevytvořily. Jeho tvorba je mostem mezi dvěma velkými obdobími, ba mezi dvěma paradigmaty evropské kultury“.¹ Zřejmě proto během života vždycky stál jakoby „na okraji“, tak i teď uvažování o jeho tvorbě tvoří jisté potíže. V tématice, filozofii a v poetice Buninovy prózy najdeme prvky, které ho sblížují jak s klasickým realismem, tak i s modernismem. Modernismus, jako historické období, které začalo na konci 19. století je epochou, radikálně odlišnou od předchozího období. „Tuto kulturní civilizační proměnu lze vidět jako velmi složitý proces, v němž dominuje přehodnocení role lidského subjektu a subjektivity, vztahu racionálního a iracionálního, vnějšího a vnitřního, veřejného a soukromého“.² Dochází k individualizaci člověka, k jeho izolaci od společenského života, osamocení. Člověk se cítí zoufale, ztrácí se smysl života. Musí být nalezené nové hodnoty. Dochází ke ztotožňování života s jeho konečností. Život uplývá stejně jako čas. Tento modernistický motiv je jeden z hlavních prvků tvorby Bunina. Jak sám často tvrdil, celý svůj život se snažil vyrovnat se smrtí a s neustále uplývajícím časem. Bunin v boji proti času si vybírá subjektivizaci času, především subjektivizuje a pokouší přivlastňovat si minulost. Z perspektivy minulosti také zobrazuje i přítomnost. V minulosti čerpá inspiraci.

¹ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in Východoevropská moderna a její evropský kontext II., Zdražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 25

² Tamtéž, str. 26

Člověk neodtržitelně patří minulosti. Hlavně díky své technice „vzpomínání“ je Bunin často porovnáván s Proustem, o této podobě budeme psát podrobněji dále. V čem spočívá základ Buninova chápání světa? Bez pochopení a uvědomění souvislostí minulosti, není možné pochopení smyslu života jedince. Bunin nenachází hodnoty ve své době, proto přejímá hodnoty z minulých časů, které jsou pro něho absolutně. Čas a život je spojen se smrtí. Bunin sám se se smrtí setkal ještě v raném dětství, když zemřela jeho sestra. „Právě tento pocit ho přiměl k tomu, aby se zabýval vlivem času na lidský život, na lidskou psychiku a aby usiloval o osvobození od úzkosti, kterou způsobuje vědomí konečnosti života.“¹ Subjektivizaci času však Bunin obohacuje o nový způsob ovládnutí času, „prostřednictvím duševního postoje“². Bunin se snaží smířit se smrtí svým způsobem, a to především smířit se s její absurditou. V řadě novel se ptá na to, co bylo před ním, kam odejde. V jeho boji proti konečnosti a uplynutí času spočívá tragičnost samoty, která je charakteristická pro modernismus.

Bunin se zabývá nejenom zánikem lidského života, ale zánikem v různých jeho podobách: zánikem Ruska, zánikem patriarchálního života, zánikem vlastní a jemu blízké šlechtické kultury. „Bunin se svým uměním zapojuje i k tomu proudu ruského myšlení, který smrti dává historickou interpretaci. Obsahem těchto úvah je konstatování zániku historického Ruska jako kulturní a civilizační formace“.³ Jak ve své práci shrnuje J. Katona, „historičnost je hlavní metodou tvorby Bunina“⁴.

Bunin za svého života hodně cestoval a byl nadšen historií. Snažil se na místě „vcítit“ do historických událostí. Takovým způsobem „objektivní čas historie se pro něho mění v subjektivní čas jeho vnímání“⁵. Stával se součástí plynutí času, vytvářel se tak subjektivní časoprostor. Dostáváme se k pochopení Buninovy životní filosofie. Jeho vnímání světa lze zařadit do kategorie

¹ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in *Východoevropská moderna a její evropský kontext II.*, Zdražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 28

² Tamtéž, str. 29

³ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in *Východoevropská moderna a její evropský kontext II.*, Zdražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 32

⁴ Tamtéž, str. 40

⁵ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in *Východoevropská moderna a její evropský kontext II.*, Zdražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 34

„kosmického vědomí“. Jeho filozofie je blíže k východnímu vnímání světa. Individuální existence nemá určité hranice, člověk patří do většího celku kosmu. „Autentický jedinec podle Bunina nosí v sobě nejen pocit různých časových rovin – mohou se v něm sjednotit i celé světy, prostory.“¹ Člověk není oddělen od světa, je jeho částí. Odsud časté Buninovy popisy přírody, v přírodě může člověk najít harmonii a pomoc v odpovědích na životní potíže. Prostředí v jeho novelách je vždy důkladně popsáno, proto byl i občas obviňován z naturalismu. Nad jeho dílem vládou zákony estetické dedukce – kontext má větší význam, než sám syžet díla, nad syžetem vládou univerzální zákony bytí. „Protože Bunin považuje tajemství přírody a lidského života za jevy stejného typu, pootevřít oponu tajemství přírody pro něho znamená také najít cestu k tajemství lidského bytí.“²

Buninovo vnímání světa je bipolární. „Základy Buninovy bipolarity jsou zakotveny v organickém spojení nadšení životem a hrůzou před ním.“³ V díle Bunina najdeme věčné protiklady jako život a smrt, utrpení a potěšení, údiv a hrůza. Ale v jeho díle nenajdeme boj těchto protikladů, naopak jsou jenom ve vztahu k sobě ve věčném scházení se a rozcházení. „Jak by se nesbližovaly, nesmíchávaly, neproplétaly se protiklady, nespojují se natolik, aby zhasily reciproční energii.“⁴ Toto jim jenom přidává na jas. Zánik je hlavním tématem. Pro Bunina je vlastní pocit fatální nespravedlnosti světa, jeho původní katastrofismus (věčný zánik všeho kolem, témata umírání, boj s uplynutím času a smrtí). Neexistují snad pro Bunina žádné cennosti, kromě hezky napsané věty? Celé jeho dílo je propojeno krásou, ten pocit starosti o krásu můžeme cítit v každé větě. Není to však povrchní filozofie? Zase je to spojeno s Buninovým chápáním světa. „Na Východě krása není jenom ozdobou bytí, je to jeho hlubinná

¹ Katona, J., Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina in *Východoevropská moderna a její evropský kontext II.*, Zdražil, L. (Ed.), Karolinum, Praha 2002, str. od 25 do 43, str. 38

² Вантенков, И. П., Бунин-повествователь (рассказы 1890-1916 гг.), Минск: Издательство БГУ им. В. И. Ленина, 1974, str. 55. Překlad autora

³ Сливицкая, О., Основы эстетики Бунина in *Bunin: pro et contra* Аверин, Б. В., Ринкер, Д., Степанов, К. В. (Eds.), Санкт-Петербург: Издательство Русского Христианского гуманитарного института, 2001, str. od 456 do 478, str. 458. Překlad autora

⁴ Tamtéž, str. 460. Překlad autora

podstata.“¹ „Krása není protikladem skutečnosti, sama je skutečností.“² Bunin je možná jeden z úplně největších estétů v ruské literatuře, odsud i jeho láska popisů přírody. Esteticky povznáší všechno. Pro něho jakoby neexistují žádné hodnoty kromě literárního umění, zůstává jen skvěle řečená věta, ve které jsou spojeny nadšení a hrůza. „Umění jak probouzí v člověku touhu po štěstí, tak ji také částečně sytí. Sytí ji tím, že vysvobozuje skrytou božskost v obyčejném každodenním životě božskostí.“³ Kromě toho, že slovo má zachytit život a zachránit ho od zapomenutí, má umění podle Bunina ještě jednu funkci. „Jeho funkce spočívá v tom, aby aktualizovala v každém jedinci pocit spojení s Univerzem a pro všechny společnou duši.“⁴ Z jeho díla je vidět, že Bunina nejprve zajímala vazba jeho hrdinů se světem. Odsud plyne obracení hrdinů Bunina ke světu, ne k ostatním hrdinům. „Jeho hrdinové jsou jaksi mimo své sociální a psychologické zařazení vždy tak nebo onak vtaženi k věcným přírodním živlům, ať už jsou opojeni životem, nebo jsou nástrojem či hříčkou jeho fatálních ničivých sil.“⁵

Ve výše uvedených aspektech pojetí Bunina svého hrdiny a jeho začlenění do kosmu spatřuje M. Drozda sepětí Buninovy prózy s dobovým uměleckým hnutím secese⁶. Hlavním secesním rysem se stává stylizace. Výrazný panestetismus najdeme i v Buninově tvorbě. Jenom Buninova dramatická vize světa vzniká zcela ze secesního postoje. Proto mluví Drozda v souvislosti s Buninovou prózou o poetice, kterou nazývá „secesním realismem“. „Jde tu o umění založené na gestu poetického překonání skutečností, pojaté jako antipoeticky přízemní a rozdrobená každodennost.“⁷ Tímto gestem překonání je

¹ Сливицкая, О. Основы эстетики Бунина in Bunin:pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В. (Eds.), Санкт-Петербург: Издательство Русского Христианского гуманитарного института, 2001, str. od 456 do 478, str. 475. Překlad autora

² Tamtéž, str. 474. Překlad autora

³ Сливицкая, О. Основы эстетики Бунина in Bunin:pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В. (Eds.), Санкт-Петербург: Издательство Русского Христианского гуманитарного института, 2001, str. od 456 do 478, str. 470. Překlad autora

⁴ Tamtéž, str. 474. Překlad autora

⁵ Drozda, M., *Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky)*, Praha: Univerzita Karlova, 1990, str. 199

⁶ Tamtéž, str. 200

⁷ Drozda, M., *Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky)*, Praha: Univerzita Karlova, 1990

právě Buninova estetizace. Drozda odmítá, že by byl Bunin spojen se symbolismem, nehledě na to, že Bunin chápe umění jako překonání reality. Odmítá to kvůli tomu, že nemá symbolismus co dělat s každodenností, funguje pouze jako systém znaků.

Stojí za zmínku i další rys Buninova díla - jeho monologičnost. Často u něho najdeme hrdinu-vyprávěče. „Autor užívá personálního vyprávění, tj. podává události z hlediska určité figury, jejíž obzor vymezuje zorné pole textu; vyprávěč „neví“ víc, než kolik ví a vidí hrdina.“¹ Nemůžeme tedy mluvit o klasické vševědouce. Jeho hrdina má omezený obzor. „Vyprávění zde neslouží narativní hře, kterou se text otvírá do proudu komunikace mimo sebe, nýbrž naopak slouží k vytvoření dojmu uzavřenosti textu v sobě.“² M. Drozda tvrdí, že Bunin „naopak usiluje o zdůraznění uzavřenosti textu do vlastních hranic, (...) neklade otázky, ale stvrzuje definitivnost příběhu“³.

Nyní se seznámíme s Girardovou teorií mimetické touhy, kterou se posléze pokusíme aplikovat na námi vybrána díla Bunina. Ve svém spise „Lež romantismu a pravda románu“⁴, Girard vypracoval vlastní teorii pohledu na vývoj vývoj světového románu. V této teorii Girard tvrdí, že každé románové dílo je založeno na mechanismu tzv. trojúhelníkové touhy a jejím odhalení, v tom spočívá jednota románové literatury. Hrdina románu není schopen toužit po něčem sám, nýbrž jenom přes prostředníka, tzn. že jeho touha je pouhým napodobením touhy prostředníka. Nikdy není touha hrdiny spontánní a originální, jak se nás o tom snaží přesvědčit romantická literatura. Každá touha se vždycky skládá ze tří částí: subjektu, objektu touhy a prostředníka. Román se liší od romantické tvorby právě tím, že v něm je mechanismus touhy na konci odhalen.

Girard nabízí svou typologii románů, které se od sebe liší podle kriteria prostřednictví. Dílo může buď patřit do kategorií románů s vnějším prostřednictvím nebo do kategorie románů s vnitřním prostřednictvím. Román se

¹ Drozda, M., Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky), Praha: Univerzita Karlova, 1990, str. 188

² Tamtéž, str. 191

³ Drozda, M., Narativní masky ruské prózy. Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky), Praha: Univerzita Karlova, 1990, str. 189-190

⁴ Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998

během celé své historie od Cervanta k Dostojevskému rozvíjel postupně a tímto rozvojem dospěl až k vnitřnímu prostřednictví. O vnějším prostřednictví můžeme mluvit, když hrdina si otevřeně vybírá učitele, kterého posléze napodobuje. Hrdina otevřeně mluví také o povaze své touhy, kterou si půjčil od svého učitele - mistra. Hrdina sám sebe nazývá žákem mistra a přímo zbožňuje prostředníka neboli mistra. Sféry prostředníka a subjektu se nikdy nestýkají. O vnitřním prostřednictví mluvíme tehdy, když subjekt pečlivě zastírá ten fakt, že chce napodobovat prostředníka. O prostředníkovi se již nemluví otevřeně jako o mistrovi. Hrdina předstírá, že jeho touha patří jen jemu, zdůrazňuje svou originalitu. Vnitřní prostřednictví je založeno na nenávisti k prostředníkovi, jehož místo hrdina nikdy nemůže zaujmout. Obě sféry (vnitřní i vnější prostřednictví) v románech mohou prostupovat jedna druhou. Girard začíná své dějiny romaneskní literatury románem Cervanta „Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha“, pak se zabývá Stendhalovým románem „Červený a černý“ a románem Flauberta „Paní Bovaryová“. Ty tři romány jsou klasickým příkladem vnějšího prostřednictví. Avšak romaneskní literatura se svým rozvojem dostala až k vnitřnímu prostřednictví, jejímž příkladem je pro nás zajímavý Proustův román „Hledání ztraceného času“. Dál analyzuje Girard tvorbu Dostojevského. I když Dostojevskij tvořil v době před Proustem, staví ho Girard ve svém rejstříku až na konec, myslí, že tvorba Dostojevského je vrcholným příkladem vnitřního prostřednictví.

Proč je podle Girarda romantismus lživý? Román musí vždycky skončit v zásadě dvěma možnými způsoby: smrtí hrdiny, nebo jeho odřeknutím se bývalých ideálů. Třetí možnost, ztotožnit se s ideálem a nezemřít, Girard vidí jako nemožnou. Za to je román kritizován příznivci romantické literatury, kteří nechávají ideály neměnné během celého díla. Hrdina románu, když ho autor nenechá zemřít, na konci prohlédne a opustí falešné předchozí ideály. Například v případě Prousta znovu nalézat čas znamená přiznat si, že jsme snobové, celý svůj život jsme kopírovali život druhých. Později uvidíme, jestli Bunin se stal někdy schopem odřeknout se své touhy.

Spisovatel je schopen napsat román jen tehdy, když si sám uvědomí mechanismus touhy a překoná ji právě v okamžiku, když svého hrdinu nechá zemřít. Romaneskní literatura nám odhalí přítomnost prostředníka. V romantismu najdeme stejné mechanismy trojúhelníkové touhy. Prostředník je vždy přítomen, avšak nemůže být nikdy odhalen. Romantismus se od románu liší tím, že hrdina si neuvědomí nemožnost dosažení svého cíle, nedochází k přeměně hrdiny, pravda není dosažena.

Upozorníme na to, že celá Girardova analýza je založena především na popisu trojúhelníkové touhy v milostné rovině a rovině vztahů. Jistě, že bychom mohli tyto mechanismy u Bunina popsat, protože jeho dílo je bohaté na milostné motivy. Při výkladu o Proustovi Girard ukazuje, že „první světová válka a válka salonů jsou plodem odchýlené transcendence“¹. To znamená, že Proust se již snažil promítat mechanismy odchýlené touhy i na historické události. I u Stendhala najdeme spojení touhy s tematikou revoluce a problémem buržoazie a šlechty. Tak i středem našeho zájmu je zůstat v rovině vztahů spisovatele a jeho společnosti, vlasti.

3. Analýza tvorby.

3.1. Předrevoluční doba (novela „Vesnice“).

Novela „Vesnice“ byla vydána v roce 1910. V době vydání novely čtenář již byl s Buninem seznámen, ale autor byl kritizován za to, že ve svých dílech se nezabýval aktuálními tématy a držel se stranou od soudobých problémů. Ale zdá se, že Bunin jen nabíral síly, aby jednou „vystřelil“. A když už se konečně rozhodl napsat o tom, o čem se už dávno mluvilo, chtěl to udělat pořádně, což se mu podařilo. „Vesnice“ je jedna z jeho nejdrastičtějších novel. Nikdy předtím nebral žádný spisovatel venkov takto kriticky, nepopisoval tak nemilosrdně jeho problémy a skutečný pořádek věcí. Mnohem později se Bunin sám bude divit,

¹ Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998, str. 251

jakým mrakem je proniknuta celá jeho novela. Když už v emigraci bude připravovat sbírku svých děl pro tisk, s nadšením vykřikne: „Jen si představ, jsem spisovatel se světovým jménem, ale napsal jsem tohle...“¹ „Sám Bunin litoval, že prodal do redakce novelu, a myslel si, že by bylo lepší napsat několik portrétů rolníků.“² Ruská historie a „mystická ruská duše“ vždy autora zajímaly a „Vesnice“ je plodem autorovy lásky k vlastní zemi, trýznivé a mučivé, ale nebývale silné lásky. Bunin, který strávil dětství na rodinném velkostatku, hodně času strávil spolu s rolnickými dětmi. Od malého věku ho zajímala příroda a lid, sbíral folklór, byl inspirován řečí prostého lidu. Proto když psal o životě vesnice, věděl, o co jde. U Bunina nenajdeme idylický ani romantický popis vesnice, který byl typický pro díla jiných autorů. Autor možná vědomě dramatizuje popis, po přečtení této novely zůstává nezdolný pocit bezmocnosti, nechuti a žalu. „Dokonce i Gorkij, který sám líčil venkov a prostý lid, položil Buninovi v dopise po přečtení jeho díla otázku: „Má takové Rusko vůbec právo na existenci?“³ Zdá se, že vzniklá situace již nemá řešení. Bunin je přesvědčen, že celý tento složitý, staletími vytvořený životní styl potřebuje radikální změny, ale prostý lid ještě není připraven k žádné občanské činnosti nebo rozumnému převratu a zlepšení svého osudu. V tomto vidí Bunin příčiny neúspěchu revoluce roku 1905. Bunin poukazuje zevnitř na všechny pro tuto dobu aktuální procesy, které se odehrávaly na venkově (sociální rozštěpení rolnictva, pustošení autorem oblíbeného šlechtického hnízda).

Děj se odehrává na základě popisu života dvou bratrů Kuzmy a Tichona, kteří se narodili v malé vesnici Durnovka. Tichon strávil celý svůj život na vesnici, postupně se ale stává dost majetným a kupuje si dokonce panský statek. Ale nikdy se neoženil, neměl děti ani žádného jiného blízkého člověka, proto se rozhodl znovu sejít se s bratrem a nabídnout mu, aby převzal řízení statku do svých rukou. Kuzma byl od malička úplně jiným člověkem, rád se učil, snažil se psát o svém životě, o bídě života, ale žádný velký příjem z tohoto neměl, proto

¹ Михайлов, О. Н., Строгий талант, Москва: Издательство Современник, 1976, str. 130, překlad autora

² Бабореко, А. К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004

³ Honzík, J., Dvě století ruské literatury, Praha: Torst, 2000, str. 168

s radostí souhlasil s nabídkou bratra. Takový je rámec, v němž se odehrává děj novely.

V rolnictvu vidí Bunin hlavní stav Ruska (rolnictvo tvořilo víc než 80 % obyvatelstva tehdejšího Ruska). Bunin se shoduje s názorem svého hrdiny Balaškina, že Rusko je pouhá vesnice a dokonce ani města nejsou o nic lepší. U Bunina nenajdeme propracovaný obraz jediného dělníka, spisovatel byl pěvcem tradice a nenacházel zatím pro tuto novou třídu společnosti místo. Těžko přijímal změny, jeho duše spíš toužila po tom starém šlechtickém Rusku s jeho tradicemi a přicházející změny byly pro něho příliš nahodilé, neplánované a možná nečasné. Za toto byl kritizován sovětskými kritiky, kteří byly přesvědčeni, že Buninův pohled je jednostranný, že nesdíluje progresivní myšlenky své doby. Spolu s revolucí odsuzuje Bunin i válku s Japonskem. Tichon vlastnický říká: „*Máme svou vlastní půdu, že nevíme co s ní. Tohle není válka, to je šílenství!*“¹ Ale Bunin poukazuje na další rys národního charakteru, pokud se něco netýká přímo konkrétního člověka, nepřemýšlí o důsledcích, moc se nezajímá o okolní dění. Jak je možné mluvit o reformování základu společnosti, o formování národní jednoty a schopnosti odpovědně se rozhodovat o svém osudu a osudu celé země, když každý je uzamčen ve svém malém prostředí, v prostředí své vesnice, své usedlosti, kde se odjakživa neměnily zvyky. Na to nám ukazuje Tichon, který nejprve byl nadšen revolucí, nadšen vraždami, byl dokonce i nadšen zprávou o vyvlastňování půdy, ale jen pokud se chystali zabrat půdu jen těm, kdo jí má víc než pět set „děsjatin“². „*Ale přišla jiná zpráva, že se bude brát i těm, kdo mají méně než pět set – a rázem se ho zmocňovala nervosita, podezíravost a hašteřivost. Všechno, co se v domě dělalo, bylo mu proti mysli.*“³ Takto se stalo, že do Durnovky došly nepokoje a zvěsti, že se plánuje útok na usedlost. Žádný velký útok se neuskutečnil, ale Tichon se bál a začal přemýšlet o tom, že se musí Durnovky zbavit. Strach a nepokoje, nejistota ovládala tehdejší venkov. Bunin

¹ Bunin, I.A., Vesnice, přeložila Ruda Havránková, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, str. 47

² 1 děsjatina (rus.) = 1,093 hektarů.

³ Bunin, I.A., Vesnice, přeložila Ruda Havránková, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, str. 49

mluví o tom, že všechny změny, které se odehrávaly v tehdejší společnosti spojené s válkou a nezdařenou revolucí, spíš překáží prostému lidu v jeho postupném rozvoji. Je proti rychlému zvratu. Podívejme se na rozhovor ve vlaku. Bunin demonstruje, že dřív všechny běžné rozhovory byly o deštích nebo úrodě, ale teď všichni debatují jen o Dumě¹, vyvlastňování půdy a vládě. Ale stále to je ten samý národ, který potřebuje jarní déšť.²

Bunina zajímá především příroda a člověk. Příroda je vždy popsána přesně, živě, bohatě. Pro Bunina příroda stojí výš, než člověk a vládne v člověku samém. Buninův hrdina je prapůvodním člověkem, spojeným s přírodou. Bunin nikdy nevymýšlí své hrdiny, nepromýšlí charaktery, ale jen je popisuje tak, jak je někdy viděl. „A protože prapůvodní vždy láká zpátky, člověk se stává produktem dávné minulosti, je nepopíratelně spjat se svými předky.“³ I ta krutost, která v lidu panuje, také bere svou cestu z minulosti. „*Pěkní jsme, to se nedá upřít. Nepopsatelná dobrota! Když čteš naše dějiny, vlasy ti vstávají hrůzou: bratr proti bratrovi, zet' proti tchánovi, syn proti otci, samá věrolomnost a vražda, vražda a věrolomnost. Naše byliny – taky jedna radost: „rozřízl mu prsa bílá“, „střeva vyhodil na zem“...“⁴ Ve „Vesnici“ se autor také snaží ukázat nepřetržitý chod dějin, dívat se na vesnici historicky, najít odpovědi o základech a příčinách současného stavu. Poukazuje na primitivní vzhled lidí (Ivanuška). Vzhled odpovídá vnitřnímu stavu hrdinů, lidé jsou divocí, krutí, zlí, lační, popudliví. Iljin ve své studii píše, že Bunin vnímá takto všechny národy, ale s tímto tvrzením spíš nesouhlasíme, protože nejednou ve své novele autor záměrně poukazuje právě na ruskou divokost. „*Nepatří se mnoho o tom vykládat, ale jedno musím říci: nechlubte se, proboha, tím, že jste Rusové! Jsme primitivní národ, ospalý a zpustlý.*“⁵ Nebo: „*Že by tomu v jiných zemích bylo také tak? Ne, to není možné. Někteří známi, na příklad kupec Rukavišnikov, byli v cizině – a ti vypravovali! Ale je možno si to představit i bez Rukavišnikova. Vezměme třeba Němce z města**

¹ Duma v Ruské Říši odpovídá dolní komoře v parlamentu

² Бунин, И.А., Темные аллеи. Повести и рассказы, Москва: Эксмо, 2010. Překlad autora

³ Ильин, И.А., О тьме и просветлении, Москва: Скифы, 1991. Překlad autora

⁴ Bunin, I.A., Vesnice, přeložila Ruda Havránková, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, str. 69

⁵ Tamtéž, str. 61

*nebo židy : jsou pilní, solidní, znají se navzájem, jsou k sobě přátelští, i když nejsou opilí, pomáhají jeden druhému; když se dostanou každý jinam, píší si celý život. Fotografie rodičů a známých dědí se z rodiny do rodiny, s dětmi se učí, mají se rádi, chodí s nimi na procházku (...) Kdežto u nás jeden druhého nenávidí, závidí mu, pomlouvá ho...*¹ Bunin poetizuje starou Rus, ale zároveň mluví o své nenávisti ke všemu temnému a divokému a o lásce k rodnému, které si protrhává cestu napříč všemi sociálními nesnáze.

Vztah Bunina k vesnické Rusi můžeme po přečtení tohoto díla charakterizovat jako neustálý boj „láska-nenávist“. Život této temné Rusi neustále vidí v souvislosti s její dlouhou minulostí, za zmrzačenými osudy svých hrdinů vidí obrovské, neprobouzené síly, které se skrývají v ruském člověku. Za všemi nelibostnými popisy ruského charakteru a duše je vidět, že Bunin však ruského člověka miluje. Protože kdo jiný mohl lépe popsat s takovou jasností a pravdivostí všechny základní problémy ruského člověka, než ten, kdo ví o všech těchto procesech zevnitř, kdo cítí všechny slabiny a má nadání k reflexi.

Je významné také to, že „Vesnice“ je první novelou, v níž hrdinové otevřeně sdělují své názory, autor nechává centrální místo a dává hrdinům svobodu jednat a myslet. V ostatních dílech nenajdeme hrdiny-myslitele, obvykle v této roli vystupuje autor sám. Hlavní postava, která neustále vyjadřuje své názory, je ruský samouk Kuzma.

Autor si klade věčné otázky, proč věci na Rusi odjakživa jsou jaké jsou, nemění se a nefungují, jak mají. „*Černozem přes metr hluboko – a jaká! A přitom neuplyne ani pět let, aby nebyl hlad. Město je v celém Rusku proslulé svým obchodem s obilím – a zatím se dosyta nají chleba nejvýš sto lidí v celém městě.*“² Kde máme hledat kořeny problémů? Proč dějiny nemění nic v Rusku? Zdali jsou vůbec možné změny v tomto divokém, zanedbaném kraji? Bunin pořád porovnává Rusko s Evropou, ve snaze najít odpověď na tyto otázky, hledá kořeny v minulosti. „*Láptě!*“ jízlivě zvolal Kuzma. „*Už druhé tisíciletí v nich chodíme, k d'asu s nimi! A kdo za to může? Na to mám jedinou odpověď: mělo by nám*

¹ Bunin, I.A., Vesnice, přeložila Ruda Havránková, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, str. 93

² Tamtéž, str. 39

*pomalu být hanba svalovat všechnu vinu na jiného. Prý jsme žili pod tatarským jihem! Prý jsme mladý národ! Ale vždyť tam vedle v Evropě se také dost nařídili všelijací ti Mongolové. Vždyť takoví Němci nejsou o nic starší.*¹ Bunin zpochybňuje i základy, s nimiž byla mnohá léta nerozdílně spojována Rus a ruská církev. V jeho novele Tichon nechodí do církve a nevidí v tomto problém. Poukazuje se i na ostatní, kteří do církve chodí jen o svátcích. Kuzma to kritizuje, i když sám do církve nechodí, ale ze zcela jiných důvodů. „*A ty chodíš do kostela? Kdybys neměl strach a nebyl občas v úzkých – ani by sis nevzpomněl.*“²

Z Girardova hlediska analýza této novely může probíhat obtížně, protože tam nenajdeme jednoho hlavního hrdinu. Jak subjektem, tak i prostředníkem touhy je vždycky lid. Hlavní touhou všech je touha po lepším a bohatším životě. Pro lid vesnice prostředníkem v této touze jsou bratři Tichon a Kuzma (toto můžeme vyčíst z popisu, jak Kuzma objíždí vesnici, jak prostí lidé si stěžují na neskutečnou bídu a mluví s Kuzmou s určitou nenávistí jen proto, že si myslí, že má dost jídla a že nikdy nebude moct pochopit jejich život). Bratři Kuzma a Tichon mají také své touhy po lepším životě, prostředníkem pro ně jsou také vždy představitelé z lidu (ti, kdo mají vyšší společenské postavení). Proto Tichon předává řízení své usedlosti bratrovi a odjíždí do města hledat lepší život, a také proto Kuzma, unavený od svého ubohého městského života, kde se nenaplnily jeho snahy stát se spisovatelem, tuto nabídku přijme. Další trojúhelníkovou touhu můžeme odhalit v životě Kuzmy. Jeho učitel, jejich bývalý soused, který naučil Kuzmu číst a vždycky si stěžoval na ubohost Rusi, byl v touze Kuzmy prostředníkem, právě on mu dal podnět ke psaní, po čemž možná také toužil, když pronášel své filozofické úvahy. Každý z hrdinů je zaslepen svou touhou a nemůže se z ní vysvobodit. Nad všemi vládne toto všechno pohlcující prostředí. Můžeme říct, že samotný ruský charakter, jehož podoba je popsána v novele, je nepřekonatelnou trojúhelníkovou touhou. Hrdinové novely jakoby nikdy nebudou moct svou touhu překonat, je to začarovaný kruh. Z toho plyne, že z Girardova hlediska není „Vesnice“ ještě románem. Ale můžeme předpokládat, že sám autor

¹ Bunin, I.A., Vesnice, přeložila Ruda Havranková, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, str. 62

² Tamtéž, str. 63

se z toho prostředí a té touhy vytrhl, protože již je schopen popsat její mechanismy. Autor se přemísťuje do města, kde se bude odehrávat další děj námi rozebírané novely.

Buninova novela postrádá lehkost, kniha je monotónní a temná. Autor dlouho a pomalu vykresluje vesnický život. Tato kniha čtenáře nikam nevede, vyvstávají před ním ale stále nové otázky. Žádné odpovědi nám Bunin nedává. Pokud odpovědi vůbec jsou, musí je najít čtenář sám pro sebe. Autor se jen vášnivě snaží připoutat čtenářovou pozornost k dané problematice ruské vesnice, protože tuší, že když nebude touha překonána, může nastat katastrofa. Záměrem Bunina bylo zůstat ve „Vesnici“ co nejvíc objektivní, odmyslet se od svých sympatií a antipatií. Chtěl poukázat na zanedbanost ruské vesnice, ale dostal se až k poušti. Je to začarovaný kruh, ze kterého již není cesta zpět. „*Pamatuj si, bratře,*“ zvolal a skráně mu zrudly. „*Pamatuj si: my dva už máme dohráno. Žádná svíčka nás už nezachrání. Slyšíš? Jsme lidé z Durnovky, nehodíme se ani sem, ani tam.*“¹

3.2. Bunin a revoluce roku 1917 („Proklaté dny“).

Když rozebíráme literární dědictví Bunina, novela „Proklaté dny“ obvykle nestojí v centru pozornosti. Na toto dílo bylo vždy pohlíženo až příliš politicky a také za to bylo kritizováno. Bunin v něm dává jasné najevo svou pozici a názor na revoluci a zároveň na bolševiky, ale nikdy neměl v úmyslu psát o politice, vždycky byl stoprocentně apolitický, nikdy nechtěl vstoupit do žádné politické strany. Taký nesouhlasil s vystupováním na večerech, jakýmkoliv způsobem spojených s politickým děním, a ani nechtěl podporovat žádné politické strany, a to ani v Rusku, ani v emigraci. Dále stojí za zmínku, že psal tento beletristický deník až ve svých 48 letech, což svědčí o tom, že to není jen produkt bouřlivého mladého protestu proti přicházejícímu režimu. O revoluci nám vypráví již jako spisovatel s bohatými životními zkušenostmi. Novela je představena formou

¹ Bunin, I.A., Vesnice, přeložila Ruda Havránková, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, str. 210

deníkových zápisků z roku 1918-1919 a je významná jak ve smyslu kulturně-historickém, tak i v literárně-historickém. V novele je s obdivuhodnou přesností popsáno období revoluce a občanské války v Rusku. Je odrazem percepce, prožití a uvažování o tomto složitém dějinném období ruského inteligenta a spisovatele. Dokumentární literatura se ve 20. století rychle rozvíjela a přetvářela každodenní formy v literární. Byla významnou částí uměleckého dědictví Bunina, protože je neoddelitelně spojena s nejtěžším obdobím spisovatelova života, zvláště s obdobím emigrace. Celý svůj život se ve svých myšlenkách Bunin vracel do revoluční doby, chápal to jako přelomový okamžik svého osobního života a osudu své rodné země. Do konce svého života se nemohl smířit s tím, co se s Ruskem stalo. Nemohl odpustit těm, kdo dovedl „jeho Rusko“ k jeho úpadku, k zničení (protože pro Bunina znamenala revoluce jistý konec). V této jeho novele najdeme všechny motivy, které charakterizují Buninovu tvorbu: motivy vlastních pamětí, minulosti, dějin a věčnosti, motiv smrti, úvahy o ruské duši a o cestě Ruska v dějinách. Jediné co v „Prokletých dnech“ nenajdeme je láska, protože láska je v období smutku a revoluce podle spisovatele nemyslitelná.

I když se v novele mluví o dřívější době, „Prokleté dny“ byly poprvé vydány s dlouhými přestávkami v pařížských novinách „Obrození“ v letech 1925 – 1927. Je známo, že v období prvního opublikování byl spis populární díky aktuálnosti tématu a velkému počtu emigrantů v tehdejší Paříži. Tento fakt, že Bunin vydává v časopise postupně různé části novely, svědčí o tom, že Bunin zpočátku sám nevěděl, jaký obsah má jeho dílo mít, ale hodně mu zaleželo na jeho popularitě, proto text musel mít otevřenou strukturu. Pro pozdější opublikování a tisk kompletní sbírky svých děl Bunin ještě text nejednou upravoval, přepisoval, hledal co nejvhodnější slovní obraty. I když je novela napsána v deníkové formě, jedná se o umělecké dílo. Spisovatel si celý svůj život vedl deníky a často fakta ze svých deníků používal ve své práci. Pro tuto novelu se Bunin snažil najít co nejvíce přirozený a prostý způsob vyprávění. Ale autor vždy tvrdil, že kritici musí brát tento spis jen jako umělecké dílo a ne v něm hledat popisy historických faktů. V soudobých ruských vydáních, tak i v českém překladu „Prokleté dny“ jsou publikovány spolu s deníky z roku 1917-1918.

V novele můžeme pak najít části z tohoto deníku, ale dopracované, předělané do více literární a méně expresivní podoby, což zase svědčí o tom, že novelu máme brát jako literární dílo, tak ji autor zamýšlel. Ale určitě toto dílo představuje i historickou hodnotu. Při redakci Bunin doplnil svůj text poznámkami (rozšifrování iniciál, krátké poznámky, uvedl jména reálných osob). Všechno toto dělá text dostupným pro obyčejného čtenáře, který není seznámen s kontextem. Provedl také řadu stylistických oprav. Změnil některé neliterární, sprosté obraty výrazy literárními. Někdy text zkrátil. Někdy doplňuje svůj text o sarkastické komentáře. Stylistika a pravopis hrajou důležitou roli pro pochopení vztahu autora k dění a je nerozdělitelně spjata s obsahem a významem textu. Buninova stylistika je spojena s jeho filozofií.

Ze všech Buninových spisů je tento spis nejvíc útočný a krutý, co se týče Buninových postojů. Podobně jako v novele „Vesnice“ nemohl autor zůstat nezaújatým ani v jeho další novele „Proklaté dny“. Můžeme si udělat představu o autorové pozici již podle názvu Proklaté (rus. Okajannyje), jenž nese pět významů, charakteristické pro staroruštinu: těžce trpící, nestydatý, prokletý, beznadějný a ztracený. „Revoluční doba byla pro Bunina bolestnou a působící těžké utrpení, poukazovala na bezvěreckou podstatu nevinných lidí v této katastrofě, zároveň to byly absolutně ztracené a beznadějně dny.“¹

„Třemi hlavními textovými dominantami, které určují celou strukturu „Proklatých dnů“, jsou podle Rinikera dokumentárnost, publicističnost a uměleckost.“²

Teď se pustíme do detailnějšího rozboru textu. Podle Bunina revoluce se jeví především jako chaotický vír – obličejů, křiků, žalob, demaskování, zvěsti. Vír, který navzdory lidským přáním je vtáhl do chaosu a periody duchovního nepokoje. Perioda revoluce je perioda ztráty orientačního bodu v životě, životních ideálů a budování ideálů nových. Je vůbec možné v takovéto době něco

¹ Риникер, Д., «Окаянные дни» как часть творческого наследия И. А. Бунина in И. А. Бунин: Pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В. (eds.), Издательство Русского Христианского гуманитарного института, Санкт – Петербург, 2001, str. od 625 do 651.

Пřeklad autora

² Тамtéž

vybudovat? Nejednou v novele autor poukazuje na to, že nová vlast a lid revolucí vedený se řídí jen materiálními zájmy. Pro Bunina sprosták a hrubián je jenom sprosták, nemyslí na to, že by se tito lidé mohli s postupem času změnit a učinit pokání. Nic svatého již v nich nezůstalo, jen myšlenky na to, čím si nadít své kapsy a naplnit břicha. Krádež a bezpráví jsou všude. „*Takhle to dělají tři čtvrtiny národa – za almužnu a za povolené loupežení klidně dají duši, svědomí i Boha...*“¹ „*Celé dny vidím vozy, naložené věcmi naloupenými v obchodech a buržoazních domech – jedou někam pryč.*“² Bunin schválně ironizuje a zdůrazňuje absenci „revoluční“ morálky: „*Nejvěrnějším „komunistům“ rozdávají nepočítaně všeho, co je zrovna k máni – čaje, kávy, tabáku i vína. Alkoholu ovšem zůstalo podle zvěstí málo, skoro všechno vypili námořníci (kterým prý ze všeho nejvíc chutná koňak Martell). A přitom člověk musí dodnes kdekomu dokazovat, že tyhle kriminálníkové gorily vůbec neumírají za revoluci, ale za Martell.*“³ „*Tomuhle se podle Bloků říká „lid ve víru je hudby revoluce – slyšte, slyšte hudbu revoluce!*“⁴ Autor ne náhodou používá tento pohrdavý výraz „podle Bloků“, a nepřijímá jak samotnou revoluci, tak i její důsledky, nejednou psal o jejich negativních důsledcích pro literaturu. Tímto sarkastickým výrazem srovnává všechny „revoluční“ autory a všechny moderní autory vůbec. Jak je známo, Bunin neměl rád všechny nové literární proudy, tak rychle rozkvétající na začátku 20. století. „*Ještě včera byli v ruské literatuře Puškinové a Tolstí, kdežto dnes už tam jsou skoro jen samí „ničemní Mongolové*““⁵ Mongolové, kteří se již jednou snažili podrobit si Rus⁶, se vracejí v nové podobě. Pro dovršení kompletní podoby člověka revoluce spisovatel zaměřuje naší pozornost i na jejich vnější vzhled, který není o nic lepší, než jejich vnitřní podoba, je stejně hrubý a odporný. Toto estetické nepřijetí bolševiků svědčí o tom, že Bunin vnímá svět ne jako boj mezi dobrem a zlem, ale jako věčný konflikt „krása – ošklivost“. „*Když moderní kriminální antropologie tvrdí, že velký počet tzv. „rozených zločinců“ má bledou*

¹ Bunin, I.A., *Proklaté dny*, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 175

² Tamtéž, str. 185

³ Bunin, I.A., *Proklaté dny*, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 195

⁴ Tamtéž, str. 172

⁵ Bunin, I.A., *Proklaté dny*, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 129

⁶ Je míněno vtržení Zlaté hordy na Rus v 13. století a její nadvláda až do konce 15. století

tvář, vysedlé lícní kosti, mohutnou dolní čelist a hluboko zapadlé oči, tak jak si hned nevybavit Lenina a tisíce dalších?“¹ „Ty hlasy jsou hrdelní, pravěké. Tváře žen jsou čuvašské, mordovinské², ty mužské zase všechny vyložené zločinecké, tu a tam přímo sachalinské. Římané opatřovali tváře svých galejníků cejchem: „Cave furem (Pozor zločinec)“. Tyhle tváře se nijak označovat nemusí, všechno se v nich zračí i bez cejchu.“³ S příchodem revoluce se dav ve městech ihned měnil. Bolševici, jak myslí Bunin, své vítězství nečekali a teď jsou zmateni, co dál? Zatím jen pokračuje občanský teror a všudypřítomné všeobecné bezpráví. Nejhorší na tom je, že o tom sami vědí a že se to ani nesnaží skrýt. „Žlutozubý stařec s šedivým strništěm na tvářích se hádá s dělníkem: „Teď už vám samozřejmě nezůstalo nic – ani bůh, ani svědomí“, říká stařec. „To jo, to nezůstalo.“⁴ Pro zdůraznění divokosti a negramotnosti bolševiků Bunin během textu nejednou akcentuje pozornost na jejich jazyk, jak spisovný, tak i mluvený/hovorový. Bunin se zabýval jazykem jako umělec vždycky střízlivě, jeho spisy ukazují na pestrost a bohatost slovní zásoby, na literárnost jazyka. Během celého života se snažil číst jak odbornou literaturu, tak i beletrii. Když chtěl psát práci na nějaké téma, vždycky se snažil je důkladně prostudovat, jinak si nemohl představit psát o tom, co neznal dost dobře. Proto je pro jeho tvorbu přirozené, vyhledávat a zaznamenávat chyby v řeči, doplňovat jimi tak i své sarkastické komentáře. „Z Izvestijí⁵ (tomu říkám ruština!): „Děnikine, neceň si chutě na cizí!“. 'Necěň si chutě' má jistě znamenat 'nedělej si chutě'.“⁶

Bunin revoluci nepřijímá, proklíná ji. Ani se nesnaží skrýt svůj postoj a nechat objektivitu. „Ještě nenadešel čas vyznat se v ruské revoluci nezaujatě a objektivně. To dnes slyšíte každou chvíli. Nezaujatě! Jenže skutečná nezaujatost v tomhle ohledu nikdy nepřijde.“⁷ Bunin se řídí pravidlem, že ten, kdo nenávidí, vidí lépe, než ten, kdo miluje. Snaží se předat víc své vjemy než své pozorování.

¹ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 203

² Čuvaši a Mordvinci jsou národy v Rusku.

³ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 88

⁴ tamtéž, str. 75

⁵ Noviny, vycházející od března roku 1917 až do současnosti

⁶ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 138

⁷ Tamtéž, str. 75

Přítom spisovatel v analogii s Tolstým nám ukazuje, že pro něho je revoluce nejen odporná a nepřijatelná z morálního hlediska, ale i z hlediska fyziologického, co se týče samotného vzhledu bolševiků, tak i fyzického stavu v této době. „*A já už při vyslovení slov „revoluční tribunál“ pociťuji přímo hmatatelnou bolest vedle levé prsní bradavky.*“¹ Nebo: „*Léto roku sedmnáctého si vybavuji jako začátek jisté těžké choroby – když už cítíte, že jste nemocní, že hlava hoří, myšlenky se pletou, vaše okolí dostává jakousi strašlivou tvářnost, ale ještě pořád se držíte na nohou a v horečnatém vypětí všech posledních tělesných i duševních sil na cosi čekáte.*“²

Bunin se cítí osamoceně, velmi bolestivě se smiřuje s faktem, že staré Rusko se již nikdy nevrátí, jeho Rusko, které on pociťuje celou svou duší, již nikdy neuvidí jeho potomky. Během tohoto neklidného období se spisovatel obrací k historii, snaží se tam najít vysvětlení a odpovědi na vzniklou situaci. Podobně jako ve „Vesnici“ hledá kořeny jak v dějinách, tak i v ruském charakteru. Stojí za zmínku, že Bunin negativně pohlíží nejen na ruskou revoluci, která jistě má svá specifika, ale i k revoluci obecně. V „Proklatých dnech“ často provádí analogii s revolucí francouzskou, studuje Lenôtra³. Ale stejně dochází k tomu, že ruská revoluce je ještě horší, i když v ruské historii byly jisté doby temné, ale ta je z nich nejdivočejší, nejtemnější. „*Zrovna si čtu v Lenôtrovi. Saint-Just⁴, Robespierre⁵, Couthon⁶... Lenin, Trockij, Dzeržinskij. Kdo je podlejší, krvelačnější, hnusnější? Nakonec přece jen ti moskevští. Ale pařížští taky byli pěkní ptáčci.*“⁷ Nenechává stranou i ruské dějiny, čte Ključevského⁸, který zmiňuje „opakovatelnost“ ruských dějin. Ale Bunin je přesvědčen, že tvůrci revoluce nejen že nemají ponětí o žádné „opakovatelnosti“, ale ani se nevyznají v samotných ruských dějinách. Jednají jen z vlastních zájmů a celá jejich

¹ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 144

² Tamtéž, str. 205

³ Francouzský historik, zabývající se revolucí. V knize není uvedeno o jaký přesně Lenôtrův text jde.

⁴ L. Saint-Just (1767-1794)- francouzský revolucionář, byl důstojníkem Národní gardy, členem Výboru pro veřejné blaho.

⁵ M. Robespierre (1758-1794) - významný jakobín a představitel jakobínského revolučního a politického teroru ve Francii v rocích 1793-1794.

⁶ G. Couthon (1755-1794)- francouzský revolucionář, člen Výboru pro veřejné blaho

⁷ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str.170

⁸ Právděpodobně četl knihu V.O. Ključevského „Kurs russoj istorii“.

„filozofie“ má za cíl jen oklamat národ, je jenom zdání, krásná slovíčka, které mají povzbudit národ a vést ho za novou vládou. Ale existenci bolševické filozofie jako takové Bunin také zpochybňuje.

Spisovatel zůstává trošku jednostranným i v dalším ohledu. O rudém teroru píše hodně a podrobně, ale o bílém teroru najdeme jen malé zmínky. Bunin o tom píše rychle, s nechtí, často ani nedokončuje myšlenky nebo zprávy. Ironizuje zprávy z novin, ve kterých jsou kritizováni a odsouzeni bílí, hledá v nich antagonismy. Hodně zamlčuje, je cítit, že je to pro Bunina téma velmi citlivé. „*Hloučky, debaty, agitace – to vše na téma bělogvardějská zvěrstva a nějaký voják líčí své zkušenosti z dřívější služby; je to prý pořád stejné, velitelé si „věčně strkali něco do vlastních kapes“ – dál než do vlastní kapsy fantazie těchto dobytků nesahá.*“¹ Jistě, že nepodporuje bílý teror také, ale hledá pro ně omluvy. „*Lidu a revoluci se vše odpouští – „to všechno jsou jen excesy“.* *Kdežto Bílí, kterým bylo vše odebráno, popliváno a znásilněno – vlast, rodné kolébky, hroby, matky, otcové, sestry – by se excesům přirozeně měli vyhnout*“.² Nechce soudit podle stejných kritérií o rudém a bílém teroru. Bílí jsou podle spisovatele trpící. Nechce dovršovat své myšlenky o excesech Bílých, proč takový teror je nevyhnutelný, protože to by bylo omluvou násilí.

Jak jsme již zmiňovali, najdeme v této novele všechny pro Bunina charakteristické motivy, kromě motivu lásky. Ale nejen motiv lásky nenajdeme v „Proklatých dnech“. Bunin je znám jako pěvec přírody, příroda je pro něho všechno, je odpočinkem pro mysl, jakýmsi nezkaženým světem. V tomto díle příroda se jakoby přímo zapojuje do děje, ani ona nemůže odpoutat autorovu pozornost od události těchto dnů, a ani v ní nenachází autor klid. „*Den je šedivý, studený. Stromek, který se zazelenal na našem dvoře, celý pobledl. To jaro jako by taky bylo tak nějak proklaté! Ale hlavně – člověk vůbec nemá pocit jara. A k čemu taky jaro – dnes?!*“³ Touto metodou autor se snaží ještě víc zhustit barvy. Ve všem teď vidí jenom konec, umírání, zrušení všeho, čeho doposud bylo dosaženo.

¹ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 186

² Tamtéž, str. 126

³ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str.104

Jasněji, než kdy jindy autor pocítuje svou spojitost se zemí, s její historií. Při procházkách městem, když se pohybuje kolem Kremlu, neustále cítí, že je součástí dějin, že je spojen s minulostí, která se rychle hroutí. Mluví o lidech, které dřív také necítili, nezamýšleli se nad děním, ale teď se sházejí v chrámech a i ti nejsilnější pláčou. Je to doba, ve které se může stát úplně cokoli, jsou to pro autora ďábelské časy. „*V tu chvíli jsem se zrovna díval na zázračně zelené nebe nad Kremlem, na vzácné zlato jeho prastarých bání... Moskevská velkoknížata, paláce, Spas na Boru¹, Archangelský chrám – jak je mi to blízké, jak je to mé, teprve teď doopravdy procítěné a pochopené! Vyhodit do vzduchu? I to je možné. Ted' je možné všechno.*“² Kolem vládne násilí a tomu se Bunin podřizovat nechce. Jediné východisko jak odporovat nepříteli je začít jednat stejným způsobem, ale ani to si neumí představit jako možnost. Bunin všechno prožívá jako osobní tragédii, a když přemýšlí o tom, že hodně lidí se chystá odjet, sám si nepřipouští svou emigraci nejen proto, že nemůže Rusko opustit, ale i proto, že cítí, že Rusko již nikdy neopustí jeho, že už nikdy nebude moct zapomenout na tuto tragédii, ke které se bude neustále vracet. Pro něj se svět jednou a provždy změnil, změnilo se pojetí a vnímání samého člověka, pojmenování „člověk“ je pro spisovatele „zostuzeno“ jako nikdy předtím.

Neustále se pohybuje městem, zapisuje rozhovory kolem. Snaží se předvést názory na dění obou bojujících stran. Ale ve svých záznamech je stejně příliš jednostranný. V rozhovorech zaznamenává víc ty, co kritizují rudou armádu a bolševiky, v popisech bolševiků a klade důraz na jejich hrubost, nevychovanost, zkaženost.

„Proklaté dny“ jsou královstvím zvěsti. Zvěsti jak dobré, tak i špatné. Buninovi hrdinové žijí jenom tím, že pořád si sdělují různé zprávy. Je to jejich jediná naděje, i když je jisté, že některé zprávy jsou úplně nepravdivé. Zvěsti v tomto díle přebírají místo přírody, jako jediného buninovského léku. Zvěsti můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupina zvěstí pojednává o bezpráví

¹ Druhý nejstarší kamenný chrám, který se nacházel uvnitř moskevského Kremlu („Kreml“ se v ruštině píše s měkkým „l“, proto si myslíme, že by bylo správné skloňování podle českého vzoru „stroj“, tzn. Kremlu ne Kremlu, jak je uvedeno v citátu výše). Zničen komunisty v roce 1933.

² Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 84

(krádeže, loupeže, ponižení) revoluce, a že ona musí ztroskotat. Pomocí těchto zpráv Bunin vyjadřuje a podporuje své vlastní názory o nepřijetí revoluce a jejích hrůz. Zvěsti pomáhají spisovateli argumentovat jeho úsudky. Jiná skupina zvěstí vypráví o nadějích, kterými lidé žili. Optimistické jsou zvěsti, které vnáší záblesk světla do vlasti tmy. K optimistickým zvěstím můžeme uvést např. zvěsti o tom, že Němci již brzo vstoupí do města. Lidé unavení a morálně zničení revolucí již vnímají i Němce jako spásu, jako příležitost ke změně. Lépe, myslí si spisovatel, je být pod nadvládou cizího nepřítele, než trpět ponižením od svých lidí. „*V zimě roku 18 stejné statisíce lidí vkládaly své naděje na spásu (jenže teď už ne ruské svobody) právě do Němců. Celá Moskva blouznila, kdy už přijdou.*“¹ Jistě, že nemůžeme dělat závěry o historickém období na základě zvěstí. Ale teď se na to podíváme z dnešní perspektivy. Spisovatel se nesnažil dosáhnout co největší historické pravdivosti. Snažil předat nálady epochy, nálady současníků.

Bunin se nemohl smířit s žádnými změnami, které přinášela nová vláda. Ve spise autor zmiňuje kalendářní reformu, ale přitom pokračuje datovat záznamy podle starého kalendáře, akcentuje, že tento nový styl je „jejich“, ne jeho. Zmiňuje reformu písma. Reforma ortografie a přeměna ruského jazyka po revoluci byly na začátku století v ruské veřejnosti předmětem velkých sporů. „Lingvistická polemika se spojila s polemikou politickou a ideologickou.“² Jak pro spisovatele, byla nová ortografie i pro Bunina zcela nepřijatelná. Do konce života nezmění svůj názor na tuto problematiku a bude psát podle starých pravidel. Autor akcentuje čtenářskou pozornost na velký počet sprostých výrazů bolševiků, na šablonovitou a primitivní řeč. Jazyk novin byl často velmi blízký k táborové řeči, velmi expresivní, heslovitý. Ale častěji, jak jsme už říkali, prostě negramotný. Tím, že autor zdůrazňuje sémantické a stylistické řečové rozdíly, rozděluje svět na dvě půlky - „jejich“ a „svou“, ještě jednou zdůrazňuje konflikt dvou různých ideologií. Každá ideologie má své specifické kódy. Svůj jazyk

¹Bunin, I.A., *Proklaté dny*, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 124

² Риникер, Д., «Окаянные дни» как часть творческого наследия И. А. Бунина in И. А. Бунин: Pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В., (eds.), Издательство Русского Христианского гуманитарного института, Санкт – Петербург, 2001, str. od 625 do 651.
Překlad autora

spisovatel jistě staví nad ten nový. V textu odkazuje na historické jazykové kořeny, uvádí příklady ze staroruských letopisů. „*A přece je to vždy jiné než ta dnešní slova: 'Budiž ti stydno a hanba; ty chceš zůstaviti napospas požehnání otce svého, hroby předků, svatou vlast, pravou víru v Pána našeho Ježíše Krista'.*“¹ Moderní doba spolu s bolševiky a novou ortografií zapomněla i na tyto prameny, jak zapomněla i morálku. Bunin sám sebe jistě cítí jako bytost hluboko historickou a svůj jazyk také chce propojovat s tím jazykem letopisu a klasiky. Bunin také zmiňuje i změny organizační, zřízení nových sovětských institucí, výměnu vedoucích, všude jsou komisařové, kteří postrádají kompetenci. Na nové pozice přicházejí lidé, kteří nemají o řízení žádné ponětí a žádné zkušenosti (zmiňuje např. to, že vedení univerzity v Oděse odešlo do rukou několika chlapečků z prvních a druhých ročníků, nebo vzpomíná na ženu architekta Malinovského, „*kteřá za celý svůj život neměla s divadlem nic společného*“² a teď je komisařkou. Mluví o všeobecném odporu k práci jako takové. Všude vládne anarchie. Nová nařízení Bunin vnímá jako urážky. „*Večer je téměř celé město ve tmě: další výsměch, další dekret – elektrika se nesmí zapínat, i když v síti je.*“³

V čem vidí autor příčiny a prameny revoluce? I když ve své novele „Vesnice“ sám těžce kritizoval zřízení, v „Proklatých dnech“ tvrdí, že příčiny revoluce nevidí v tom, že starý režim již nebyl schopen dál fungovat a že ho nezajímá osud Ruska a národa. Příčinu vidí v tom, že do vlády se dostala skupina revolucionářů, která neměla a nemohla mít nic společného s lidem, o kterém tolik mluví. Lid podle autora je jen používán pro odůvodnění vlastních zájmů. Jsou to bolševici, kteří potřebovali zrušení různých cenzur a zavedení Ústavodárného shromáždění, a lid je jen prostředkem pro dosažení cíle. „*Ale nelžete mi tady o lidu – ta vaše novopečená ministerstva, všechny ty výměny Ščeglovitovů⁴ za Maljantoviče⁵ a zrušení všelijakých cenzur potřeboval asi jako v létě snít.*“⁶ Lid

¹ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 165

² Tamtéž, str. 95

³ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str.109

⁴ I.G. Ščeglovitov (1861-1918)- poslední ministr spravedlnosti před bolševickou vládou (1915-1917).

⁵ P. N. Maljantovič (1870-1939) v roce 1917 byl ministrem spravedlnosti v Prozatímní vládě.

⁶ Bunin, I., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 94

potřebuje vládu, potřebuje vůdce, jak to autor naznačil ve „Vesnici“, ruský národ ještě není dost zralý na to, aby za sebe rozhodoval sám. To revoluce využila. „*Lid to o sobě řekl sám – „za nás se dá dělat jako ze dřeva, jak obuch, tak třeba ikona“ – v závislosti na tom, kdo to dřevo opracovává, zda Sergij Radoněžskij¹ nebo Jemelka Pugačov².*“³ A bolševici národ neznají, vidí ho jako beztvárnou hmotu. Nemají ponětí ani o jeho potřebách, ani o vesnickém životě vůbec. „*Víte, já nikdy v životě neviděl, jak roste žito. Tedy – možná jsem to viděl, ale nevěnoval jsem tomu pozornost.*“⁴ Bolševici vyhráli díky podpoře typických rysů ruských intelektuálů, kteří za každou cenu rádi kritizují vládu a pěstují věčné opozičnictví. Kdyby neměli co kritizovat, kdyby neměli hladovějící lid, jak by bojovali s nudou? „*Nebýt všelidových pohrom, byli by z tisícovek intelektuálů upřímně nešťastní lidé. Jak by v takovém případě zasedali, protestovali, o čem by pokřikovali a psali?*“⁵ A pak to už je sama podstata revoluce, která podle Bunina v lidech probouzí jejich nejhorší síly, dělá z člověka „opici“. Nedílně jsou pro Bunina příčiny revoluce spjaty s ruskou mentalitou. Při analýze vzpomíná na klasiky a ještě jednou zdůrazňuje, že lidé se ze svých chyb neučí. V textu nejsou náhodně uvedené citace z románu „Evžen Oněgin“ oblíbeného Buninova ruského klasika – Puškina (o kterém najdeme v textu zmínku několikrát). („Všem v hlavě troška od něčeho / někdy a nějak uvízne“). Vinou všeho je ruská lhostejnost ke všemu, tvrdí spisovatel. Národ promarnil nejdůležitější okamžik ve svých dějinách s nebyvalou lehkostí. A pak zůstala jenom naděje a optimismus a neschopnost, zřeknutí se jednání. „*Věřu pravá stará ruská nemoc, tohle soužení, boj s nudou a rozmazleností – věčné doufání, že přijde nějaká Žabka-carevna s kouzelným prstenem a všechno za nás udělá. Stačí už jen vyjít před chalupu a přehodit si prstýnek z ruky do ruky!*“⁶ V „Proklatých dnech“ sám Bunin se nevyjadřuje pro nebo proti monarchii, nevzpomíná na její problémy, pro něho

¹ Sergij Radoněžskij (1314-1392)- mnich Ruské pravoslavní církve, zakladatel chrámu Trojice-Sergievy Lavry poblíž Moskvy.

² J.I. Pugačov (1742- 1775)- kozák, a velitel podle něj jmenovaného selského povstání v rocích 1773-1775.

³ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 116

⁴ Tamtéž, str. 117

⁵ Bunin, I.A., Proklaté dny, přeložil Libor Dvořák, Praha: Argo, 2006, str. 117

⁶ Tamtéž, str. 119

v tomto díle je důležité ukázat jen to, že obvinění monarchie bolševiky nejsou opodstatněné, proto že teď je vidět, co přinesla Rusku nová vláda.

Perioda revoluce je také periodou zklamání i v přátelích. Je známo, že Bunin byl blízkým přítelem Gorkého, ale teď ve svém deníku o Gorkém píše: „Na začátku dubna 1917 jsme se rozešli navždy.“¹

Podíváme se, jestli můžeme nastolit mechanismy touhy i v této novele. Subjektem je v daném případě sám autor-vyprávěč, jehož jménem je veden deník. Touhou autora je pád nastávajícího komunistického režimu. Autor nesouhlasí s vizí budoucnosti své země, která přichází, má svou vlastní alternativní vizi. Prostředníkem touhy v daném případě je Bílá armáda, která také touží po přeměně současného dění. Vize budoucnosti Ruska je odlišná jak v představě Bílé armády a autora, tak i v představě bolševiků. Jak už bylo řečeno, Girard tvrdí, že každý román musí skončit smrtí hrdiny nebo jeho odřeknutím se vlastních ideálů.² Na konci si vždy hrdina musí uvědomit, že předmět jeho touhy není dosažitelný. „Proklaté dny“ však nekončí ani odřeknutím, ani bezprostřední smrtí hrdiny. Názory autora zůstanou neměnné. Avšak zápisky končí v Oděse krátce před tím, než manželé Buninovi emigrovali přes Turecko a Bulharsko do Paříže. V duchovní rovině je to pro něho jako zažít smrt, celý život potom lituje odchodu do ciziny. Tím, že odcestoval, si zachránil život, neboť s velkou pravděpodobností by ho bolševici zabili, ale z duchovního a morálního hlediska tímto svým rozhodnutím umírá. Rozhodnutí emigrovat bylo pro Bunina snad nejtěžším v životě. Své manželce ještě v Rusku říkal: „Jak je to divné, když jsem bydlel slušně i v Rusku, vždycky jsem toužil po cestování. Spolu s tebou jsme objeli celý svět. A teď, když už je život horší, než pro psa, nedokážu Rusko opustit. Kapitán opouští loď jako poslední. Teď to chápu.“³ Bunin chápal, že když odjede, už nikdy se nebude moct vrátit. Ale pochopil i to, že jeho touha změnit budoucnost své země je marná a nikdy se neuskuteční, dějiny jeho země se od roku 1917 rozvíjejí podle docela zvláštního, nečekaného a nepřekonatelného scénáře, proto přece musel odjet. A Buninovo Rusko zemřelo spolu s jeho

¹ Бабореко, А.К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, str. 156. Překlad autora

² Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998,

³ Лавров, В.В., Холодная осень, Москва: Молодая гвардия, 1989, str. 46. překlad autora

odchodem. V novém socialistickém Rusku spisovatel již necítil poezii, toužil po Rusku Puškina, Gončarova, Tolstého atd.

Z literárního hlediska můžeme zaregistrovat určitý pokrok: svým odjezdem z Ruska se Bunin stane víc romaneskním spisovatelem. Dále uvidíme, jestli Bunin se bude i nadále postupně rozvíjet a stane se romanopiscem nebo ne. Podle Girarda jsou dvě teorie závěru románů: „závěry, v nichž se osamocený hrdina znovu spojuje s ostatními lidmi, a závěry, v nichž „stádní“ hrdina si vydobývá samotu“.¹ Na konec „Prokletých dnů“ se můžeme dívat z obou hledisek. Ve vlasti revoluce se cítí autor osamoceným, cítí se ohroženým, jako nikdy před tím. Svým odjezdem se odvrací od této samoty, znovu nachází uspokojení ve společnosti ostatních emigrantů, které víceméně rozdělují podobné názory. Z jiné strany se můžeme na to dívat tak, že autor byl před svým odjezdem zařazen do velké skupiny lidí, kteří zaměřili všechny své snahy a naděje v osvobození Ruska od bolševiků. Ale žádná z tužeb nenašla svého naplnění, autor se osvobozuje jak od své touhy, tak i od skupiny, jako prostředníka touhy.

Názory a uvažování o revoluci u Bunina odráží jen jednostranný autorův postoj. Autorova sdělení mají jen několik hlavních motivů. Nenajdeme v díle žádnou objektivitu. Celé dílo je zaslepeno nenávistí k bolševikům. Revoluce je složitý a mnohohranný jev, pro její komplexní studium je potřeba velký počet různých zdrojů, různých argumentů, názorů různých stran, ale to v „Prokletých dnech“ nenajdeme.

Podle našeho názoru v souvislosti se spisem „Proklaté dny“ stojí za zmínku ještě jeden dokument. Během badání jsme našli dokument, ve kterém je zaznamenán Buninův proslov ze 16. února roku 1924 na jedné z přednášek u ruských emigrantů v Paříži. Ve svém proslovu Bunin upřesňuje sám termín „emigrant“, jehož význam je nerozdílně spojen s misí a posláním emigrantů. Bunin klade důraz na to, že mise emigrace je velmi významná, nejen kvůli jejímu počtu, ale i proto, že má za účel ukázat všude ve světě důsledky a hrůzy revoluce. Sám Bunin se snaží pochopit příčiny revoluce, byla-li revoluce nevyhnutelná. Podle něho, určitě nevyhnutelná nebyla. Stále nehledě na všechny mínusy vidí

¹ Girard, R., *Lež romantismu a pravda románu*, Praha: Dauphin, 1998, str. 326

mohutnou a rozvíjející se starou Rus. „Zloděj pod výsměšným heslem svobody, rovnosti a bratrstva pevně visel na krku ruského divocha a celý svět vyzýval ignorovat ostudu, svědomí, lásku, milosrdnost, zapomínat na přikázání Mojžíše a Krista, oslavovat Kaina a Jidáše, učil memorovat 'Sedm Leninových přikázání'."¹ Bunin akcentuje pozornost na to, že v nové ideologii místo Boha přebírá nový idol. Emigrace nepřijímá leninská přikázání, leninská města atd. Odpovídá na sovětskou kritiku emigrací, že ona nechce jít dopředu, tím tvrdí: „Nechceme jít opačným směrem, chceme jít jen směrem jiným.“² Zase si vzpomene na výtržnosti rudoarmějců. Nedovolí jim, aby jeho, Bunina, měli učit jak milovat Rusko. Celý tento proslov má seznámit lidi s tím, co Bunin považoval za nejdůležitější: ruský člověk se nesmí podrobit nové vládě, nesmí ztratit svou morálku a podřít se novým idolům, za něž vymění svého boha a svou víru. A zase Bunin je příliš předpojatý a nemůže o revoluci mluvit s „chladnou hlavou“, možná ve své výzvě mluví s nadbytečným patosem, ale dokonce života nebude moct k této otázce přistupovat s lhostejností.

3.3. Bunin v emigraci, nekonečný stesk („Život Alexeje Arseňjeva“ aneb „Hledání ztraceného času“).

„Život Alexeje Arseňjeva“ je spis ze všech hledisek neobvyklý a přesto že v literatuře najdeme hodně příkladů románu, vyprávějících o dětství a jinošství hrdinů, román Bunina se z tohoto řádu vyčleňuje. Neobvyklým je i v kontextu Bunina díla samotného, protože tento spis má pro Bunina necharakteristickou románovou formu. Spisovatel pracoval na tomto románu během období roků 1927-1929 v Grasse. Poslední, pátá část románu byla napsána a poprvé opublikována později, v roce 1933. Ve stejném roce v Stockholmu Bunin obdržel za svůj román Nobelovu cenu za literaturu a stane se prvním ruským spisovatelem, který byl poctěn touto cenou v dané oblasti (i když ji mohl dostat

¹ Бунин, И.А., Миссия русской эмиграции, in Неуслышанные голоса, гл. ред. Ямбург, Е., Независимое издательство "Пик", 2003, str. od 117 do 125, str. 120. Překlad autora

² Tamtéž, str. 122

ještě dřív L. Tolstoj, ale ten se ceny dvakrát vzdal). V souvislosti s předchozí kapitolou stojí za zmínku jedna příhoda, spojená s Nobelovou cenou. „V odpovědi na stockholmský dotaz o občanství Bunin řekl, že on je „réfugié“ – běželec“¹, čímž znovu chtěl zdůraznit, že k soudobému Rusku nemá žádný vztah. Na románu Bunin pracoval těžce. Podle slov Kuzněcové jeho Arseňjev spisovatele přímo ničil.² Během práce na románu Bunin byl velmi znepokojen tím, jaký ohlas bude mít jeho dílo u kritiků, protože sám věděl, že jeho dílo je novátorské, před Buninem „autobiografický“ román ještě nikdo takhle nepsal. „Takové spisovatele jako Merežkovskij, Gippius vnímali Buninovou prózu, ale i prózu Čechova, jen jako naturalistickou, nechápali, že Čechov obnovil formu povídky, nechápali ani novátorství Bunina.“³ V zahraničí Bunin byl stejně jako v Rusku pořád kritizován za svůj naturalismus. Ozvěny zamyšlení nad tímto tématem najdeme v samotném románu, kde hlavní hrdina je kritizován Likou za stejnou věc, za kterou kdysi byl kritizován Bunin. „*Ale miláčku, tady přece není o čem psát! Proč pořád popisovat počasí?*“⁴ Ale zdá se, že Bunin se kritiky obával marně, protože kniha byla přijata a měla velký úspěch. Uvedme pár citací z dobových kritických článků. Například Aldanov psal: „Je to jedna z největších knih ruské literatury.“⁵ „Chodasevič píše, že jazyk „Života Alexeje Arseňjeva“ on povznáší k jazyku Turgeněva, ale jazyk Bunina je mnohem přísnější, všechna voda a veškerý turgeněvský cukr jsou u Bunina odděleny a odstraněny.“⁶

Tento román je často i v současné době chybně považován za Buninův autobiografický spis. Ale nejednou spisovatel zdůrazňoval to, že není možné vnímat román jako popis jeho života, stejně tak i Arseňjev nereprezentuje samotného autora. Nemůžeme také zpochybňovat to, že v románu jsou určité autobiografické prvky. Sám Bunin tvrdil: „Čím víc je spisovatel subjektivní, tím

¹ Бабореко, А.К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 303. Překlad autora

² Тамtéž, překlad autora

³ Бабореко, А.К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 291. Překlad autora

⁴ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili TatjanaHašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 233

⁵ Алданов, М., Рецензия на книгу Ив. Бунин. Жизнь Арсеньева. Ч. 1. Истоки дней, In Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В., (Eds.), Издательство Русского Христианского гуманитарного института, Санкт – Петербург, 2001, стр. od 405 do 408. Překlad autora

⁶ Бабореко, А.К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 293. Překlad autora

je zajímavější. Čím víc je subjektivní, tím víc ze sebe vnáší do textu, tím zvyšuje míru autobiografičnosti.“¹ V románu je hodně prvků ze života spisovatele, např. jeho rodinná samota Butyrky v Orelské gubernii, kde spisovatel strávil celé své dětství, v románu se objevuje jako samota Kamenka. Babiččina usedlost Ozerki v románu je popsána jako Baturino. Prototypy hrdinů románu byli i otec a bratři spisovatele.

Bunin zamýšlel román již jako zralý známý spisovatel (v době když začínal román psát, mu bylo již 57 let) a zamýšlel ho jako dílo shrnující všechno, co předtím vyslovil, a všechno co cítil a nad čím se zamýšlel, tj. nejpodstatnější dílo své životní zkušeností, které by mělo vyslovit celou jeho filosofii a světonázor. Spisovatel se odvážil riskovat a vybral pro své dílo neobvyklou formu. Již odedávna spisovatel toužil o překonání ustálených kánonů. Fabuli v románu nenajdeme, celý román je založen na vnímání světa prizmatem duše hlavního hrdiny, skrze niž vidíme jeho růst a rozvoj od ranného dětství, všechny ostatní hrdiny a děje můžeme oceňovat jen podle toho, jak o nich uvažuje hrdina. Nenajdeme ani psychologické monology různých postav. Na místě Alexeje může klidně být i někdo jiný, spisovatel se snaží ukázat, jak vzkvetla lidská osobnost. Kniha se nepokouší odpovědět na věčné otázky o smyslu života, Bunin se zaměřil na jinou cestu. V jeho knize je cítit život samotný. Najdeme v ní zase všechny centrální motivy Buninovy prózy (láska, smrt, úvahy o Rusku). Smrt je to, čeho se Bunin celý život bál, bál se zapomenutí. Kniha je triumfem života nad smrtí a jedinou cestu k tomuto triumfu vidí Bunin jen v přežití, nic nesmí být zapomenuto. Odolat smrti spisovatel vidí jako nemožné, ale svým uměním se snaží zaznamenat život. Nenáhodně pro svou knihu Bunin vybral takový epigraf: „*Věci a skutky, kteréž vypsány nebývají, do tmy zapadají a prachem zapomnění se pokrývají, vypsány pak oživují...*“² Život v románu je představen jako zázrak a Bunin mu bez ohledu na cokoliv chce říct děkuje. Proto vybírá pro svůj román zvláštní formu vzpomínání, román odráží chod paměti a nejen paměti konkrétního hrdiny, najdeme tam i odraz dřívější historie rodu hrdiny, což poukazuje na

¹ Бабореко, А.К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004, стр. 159. Překlad autora.

² Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 9

kontinuitu jako způsob boje se zapomněním. „Podle slov kritika Vejdle obsahem knihy „není život, ale pozorování života, ne mládí Bunina-Arseņjeva, ale pozorování a prožívání tohoto mládí současným „já“ autora, nejen jako minulostí, ale i přítomností, jako souhrn památných okamžiků.“¹ Vzpomínání není totéž co realita. Paměť má tu vlastnost, že odděluje a filtruje to, co považuje za důležité, od toho, co podle ní důležité není, a ne vždycky se uloží do paměti něco, co je považováno za důležité v přítomném okamžiku. Jistým způsobem paměť vládne nad člověkem, nikoli opačně. V románu vzpomíná jak padesátiletý spisovatel, tak i malý chlapeček Aljoša. Samo poznání světa probíhá jako vzpomínání. Čteme ne zápisky mladého Aljoši, našlo ale v románu odraz pozdější autorovo vidění světa. Bunin spolu se svým hrdinou vzpomíná na dětství, ale také to propojuje se svou filosofií v současnosti. Splývají minulost s přítomností a budoucností. Jakoby čas vůbec neexistoval. Od soudobého myšlení autora převzal hrdina i netypický pro mladého spisovatele estetismus (i podzimní nečas autor transformuje v něco krásného).

V tomto románu Buninův jazyk rozkvétá jako nikdy předtím a dosahuje neobvykle vysoké estetické úrovně. Bunin byl často nazýván spisovatelem pro spisovatele, protože ne každý čtenář může právem ocenit jeho literární dar a obrazivost. Román můžeme nazvat poemou v próze, protože v románu skutečně próza neoddělitelně splývá s poezií.

Buninův život je často srovnáván s životem velkého ruského hudebního skladatele Sergeje Rachmaninova, který též snil jenom o domově a tvrdil, že bez Ruska již nemůže ani skládat. Proto Michajlov porovnává „Třetí symfonii“ s Buninovým románem „Život Alexeje Arseņjeva“. „Též elegické vidění dětství a jinošství, táž neobyčejná krása a radost rodného domu a rodné přírody, táž nostalgie a též duševní zmatek, táž deprimující tíha myšlení o smrti.“²

Navzdory tomu, že v knize najdeme i různé části vyprávějící o těžkých a kritických momentech života (např. rozchod s Likou), hodně smrtí blízkých Arseņjeva (babička, sestra, Seňka), román zůstává optimistickým. Jakoby Bunin

¹ Михайлов, О. Н., Строгий талант, Москва: Издательство Современник, 1976, стр. 210.
Překlad autora

² Tamtéž, str. 213

nám chtěl říct, že máme milovat život navzdory všemu, co se děje kolem, všechny popisy přírody, dějů, lidí, míst jsou proniknuty krásou. Buninovou odpovědí smrti je vítězství lásky a života. Román končí slovy Aljoši: „*Nedávno jsem ji uviděl ve snu – jedinkrát za celý svůj život bez ní. Bylo jí tolik let jako tenkrát, v době našeho společného života a společného mládí, ale ve tváři už měla nádheru uvadlé krásy. Byla hubená, na sobě měla něco jako smutek. Viděl jsem ji nejasně, ale s tak silnou radostí a láskou, s takovou blízkostí těla i duše, jakou jsem necítil nikdy k nikomu.*“¹ Čas nemůže zabít skutečnou lásku a náš hrdina vstupuje do nové etapy svého života, ale není zdrčen, přežije následující zkoušky osudu a bude dál oslavovat život. „*At' už je na tom nepochopitelném světě nevím kolik bolesti a zármutku, přece je krásný a přece si horoucně přejeme být šťastní a milovat se navzájem...*“²

Podle kritiků je kniha rozebírána z různých hledisek, např. „román jako poetika vzpomínání“, či jako Buninova autobiografie, ale také jako monolog o Rusku. Podíváme se na román z posledního hlediska.

I když byl Bunin daleko od své vlasti, myšlenky o Rusku nikdy nemohl zanechat. V emigraci Bunin byl odtržený nejenom od Ruska, ale i od svého čtenářského publika, což ještě víc posilovalo jeho strach ze zapomenutí. Jeho Rusko již nezačínalo venku, již nestačilo jenom vyjít ven a získávat nové zážitky. Jeho Rusko zůstalo jenom ve vzpomínkách. A opravdu už jenom v Buninových vzpomínkách, protože mezi tehdejším sovětským státem a rodnou zemí spisovatel neviděl a nenašel by nic společného. Jeho šlechtické staré Rusko může žít jenom v paměti. A svým románem spisovatel jakoby se snažil podělit se o „své Rusko“ se čtenářem jak současným, tak i budoucím. V románě ale najdeme nejenom vzpomínky autora na Rusko. Obraz Ruska ve spise se skládá ze dvou rovin: ze vzpomínek autora na minulé časy a z jeho myšlenek o Rusku, které se utvořily během dlouhých let života, obohacené dobou revoluce a emigrace. Ale narozdíl od jeho novely „Vesnice“, v „Živote Alexeje Arseňjeva“ jeho vztah k Rusku můžeme popsat jenom jedním termínem „láska“. Nenávist a nelitostná kritika ze

¹ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili TatjanaHašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 309

² Tamtéž, str. 97

stránek knihy mizí. Zdá se, že ve svých myšlenkách se Bunin více či méně smířil s myšlenkou o konci Ruska a v románu se teď snaží najít něco, co je v ruském charakteru a v samotném Rusku nesmrtelného, co nemůže zničit žádná doba. Teď když už všechno skončilo, Bunin může vyslovit jasněji ty city, o kterých dřív mluvil s bolestí, nebo mimochodem. Proto v kritice, a to především v sovětské, byl často spisovatel kritizován za to, že jeho myšlení bylo příliš omezeno šlechtickými tradicemi a náklonnostmi. V emigraci se tyto jeho city ještě víc vyostřily, což neprospělo jeho stylu a tvorbě. Ale obdržení Nobelovy ceny ukazuje čtenáři opak. Možná jsou jeho radikální odmítnutí revoluce a oslava šlechtického způsobu života až příliš jednostranná, ale v románu se již nesnaží nějak ostře polemizovat o revoluci nebo bídě, měl před sebou docela jiné cíle. Chápal, že se už nikdy nemůže vrátit zpátky domů a proto své cestování do vlasti mohl uskutečnit jenom v literárním snění. Stejně jako jeho hrdina chtěl napsat knihu o Rusku, o tom Rusku, ze kterého vzešel, jaké vůbec je, chtěl to udělat i Bunin. A na všechna budoucí obvinění z jednostrannosti názoru a zakořenělosti myslí v šlechtickém myšlení, z absenci objektivitu, Bunin napřed odpověděl slovy svého hrdiny: „*Tu se mne však zmocnilo rozhořčení: a proč vlastně jsem povinen něco a někoho znát do detailů a zevrubně, proč bych nemohl psát tak, jak to znám a cítím?*“¹

Spolu se svým hrdinou Bunin pocházeli ze slovného rodu a nikdy před tím nepřidával svému původu velký význam. Ale posléze začíná u Bunina prostupovat hrdost za svůj rod, snaží se ještě jednou a ještě dalším způsobem postavit proti době současné, poukázat na svou oddělenost od jiných. Spisovatel chce se cítit částí nějakého celku, a nejen svého rodu, ale také i části většího celku – Ruska, se kterým je neodtržitelně spojen jeho rod. „*Já vím tolik, že v heraldice je náš rod řazen k těm „jejichž původ sahá do šera dávných dob“.* Ví, že náš rod je „*slovný, byť zchudlý*“ a že jsem po celý život smyslově chápal tu slovnost, zakládal si na ní a liboval si, že nepatřím k těm, kdo nemají šlechtický

¹ Bunin, I.A., Život Alexeje Arsenjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 258

rodokmen.“¹ Michajlov² považuje tuto vystupňovanou hrdost za anachronismus, poukazuje na demonstrativní a útočný charakter Buninových sdělení, protože tento obraz šlechtické slovnosti ve 20.-30. letech 20. století postrádá organičnosti.

Obraz Ruska se v románu skládá z různých nejdrobnějších podrobností každodenního života a popisů ruské krajiny v různých obdobích. Najdeme v knize podrobné lyrické popisy měst (Orel, Charkov, Sevastopol atd.). Stejně jako Bunin, jeho hrdina hodně procestoval Rusko. Malé gubernská městečka, gymnázium, usedlost – všechno je popsáno do nejmenších detailů. V hlavě čtenářů se skládá podrobný obraz Ruska. Ze všeho je cítit z jakou láskou mluví o vlasti spisovatel, jaké potěšení nachází autor v popisu detailů. A zajisté najdeme v knize hodně popisů přírody, Bunin poukazuje na to, že ruský člověk je neodtržitelně spojen s krajinou a přírodou. A malý Arseňjev byl od dětství spojen s přírodou, vyrůstal neoddělitelně od ní. A ta ruská krajina jistě ovlivnila jeho charakter a mělo důsledky na formování jeho myšlení. *„Opravdu, vezměme si třeba to, že jsem vyrůstal v zapadlé končině. Nehostinná pole, osamocený dvorec mezi nimi... V zimě nedozírné moře sněhu, v létě moře obilí, trávy a kvítí. A věčné ticho těch polí, jejich záhadné mlčení...“*³ Za takovýchto podmínek vyrůstal malý Aljoša.

Bunin se dotýká ještě dalšího problému Ruska na přelomu století. Po reformě roku 1861⁴ ve šlechtických usedlostech se čím dál, tím jasněji projevovalo rozložení šlechtictví, postupné zaniknutí této součásti ruské kultury. Na příkladě rodiny Arseňjeva spisovatel to popisuje ve svém románu. *„Ale zároveň jsem nemohl nemít na paměti naši stále se vzdávající chudobu ani to, že naše lehkovážnost tváří v tvář té chudobě nabývá přímo neslýchaných rozměrů. (...) Mnohdy jsem se zamýšlel nad otcovým mládím. Ten strašný rozdíl proti mému*

¹ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili TatjanaHašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 9

² Михайлов, О. Н., Строгий талант, Москва Издательство Современник 1976, str. 205.
Překlad autora

³ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili TatjanaHašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 11

⁴ V roce 1861 carem Alexandrem II bylo zrušeno nevolnictví v Rusku.

mládí! Měl téměř vše, co mohl mít šťastný mladík jeho kruhů, stavu i potřeb, vyrůstal a žil v bezstarostnosti naprosto samozřejmě v tom ještě hodně panském životním stylu, jehož tak volně a klidně využíval, neznal žádné překážky pro své mladické choutky a tužby, vždy a všude se plným právem a s rozmarnou pýchou cítil Arseňjevem. Ale já měl jen tu krabičku z finské břízy, starou pušku dvojku, hubenou Kabardinku, prošoupané kozácké sedlo...“¹ Možná ten zánik byl již předurčen a základy toho leží zase v ruském charakteru a naturelu? „Těch opuštěných panství, těch zpustlých zahrad v ruské literatuře a té lásky, s jakou byly vždy líčeny! Proč ruská letora tolik holduje, proč si tak libuje v chátrání, spoušti, v rozkladu?“²

I když v knize Bunin již nekřičí neustále o tmě a utrpení z „konce Ruska“, jak tomu je třeba v „Proklatých dnech“, přece se své myšlenky nevzdává. Jeho hrdina, stejně jako spisovatel, emigroval z Ruska, a z některých jeho komentářů je vidět, že se s tímto taky nesmířil. Je stejně jako autor proti revoluci.

Bunin ve svém románu-vzpomínání neustále se jakoby snaží oklamat a překonat čas. Čas je něčím neskutečným, spolu minulost a přítomnost splývají a ve všem ve světě je vidět kontinuitu. Poukazuje se na spojitost času s historií, když mluví o svém rodě. Myslí si, že jeho šlechtický původ ho spojuje se známými velkými ruskými spisovateli z minulosti jako Puškin, Lermontov nebo Žukovskij. „*Vždyť svou pokrevní sounáležitost s nimi jsem mocně pocítil snad od první chvíle, kdy jsem se o nich dověděl, a na jejich podobizny jsem pohlížel jako na rodinné.*“³ Mladý Arseňjev je velmi nadšen tvorbou Puškina. Stejně jako sám Bunin, Aljoša prohlašuje: „*Puškin mi byl v té době vskutku nedílnou součástí života.*“⁴ Hrdina je zapojen do ruské kultury a vychází z ní, už nikdy nemůže přestat být částí této kultury.

Arsěňjev je nerozlučně spojen s příběhem dějin. Další opakování motivu boje proti smrti a zapomnění. Člověk nemůže být nezapojen do chodu dějin.

¹ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 127

² Tamtéž, str.92

³ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 101

⁴ Tamtéž, str. 135

Paměť a historie vládne všem kolem. Aljoša opakuje slova A. K. Tolstého: „*A jako Tobě buší srdce v asijském světě, tak se mně srdce rozbušilo v tomto světě rytířství, a vím, že jsem k němu dříve náležel.*“¹ Hranice mezi pamětí Arseňjeva samotného a kulturou je příliš fiktivní. Je poznání světa kolem také vzpomínáním? To se snaží autor sdílet. Hranice osobnosti a hranice života určitého jedince u Bunina je možné určit jen těžko. Všechno je zapojeno do jednoho proudu času a života ve světě vůbec. Proto je paměť tolik důležitá, proto musí člověk tvořit část své kultury a znát ji. Navzdory tomuto proudu věčné paměti Bunin není kosmopolitou. Je spjat především s Ruskem. A stejně jak v předchozích svých spisech zase před sebou a čtenáři jen staví otázky, proč jeho vlast s takovým bohatým potenciálem zahynula? „*A proč vůbec se stalo, co se stalo s Ruskem, před našimi zraky obráceným vniveč v tak zázračně krátkém čase?*“² Znovu a znovu klade spisovatel čtenáři stejné otázky a znovu na ně nedává odpověď.

Na rozdíl od „Vesnice“ v „Životě Alexeje Arseňjeva“ u Bunina poprvé můžeme cítit, že chtěl poukázat na zrod národního obrození na konci 19. století, ale všechny zárodky byly později zničeny revolucemi. Všechna ta energie, zkoncentrována v ruském člověku se nemohla dostat na povrch. „*Kam se poděla potom, když Rusko hynulo? Proč jsme neuhájili vše to, co jsme tak hrdě označovali za ruské, co v nás budilo – dalo by se říci – tak pevné přesvědčení o vlastní síle a spravedlivosti? Tak či onak vím bezpečně, že jsem vyrůstal v údobí největšího rozmachu ruských sil i nesmírného jejich uvědomění.*“³ Ve druhé části románu, kdy mladý Arseňjev opouští Kamenku a jede do gymnázia, teprve tehdy si hrdina postupně uvědomuje, že je Rus, že patří do chodu ruských dějin. Znovu a znovu autor poukazuje na zvláštnost, důležitost a hrdost tohoto svého pocitu. „*Není pochyb, že právě toho večera ve mně poprvé procitlo vědomí, že jsem Rus a žiji v Rusku, nikoli prostě v Kamence, ten a ten okres, správní obvod ten a ten, a*

¹ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 38

² Tamtéž, str. 44

³ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 67

najednou jsem citem pochopil toto Rusko, pochopil jsem jeho minulost i přítomnost, vytušil jeho podivné, hrůzné a přece svérázně podmanivé zvláštnosti i pokrevní spřízněnost, která mě s ním spojuje...“¹ Nejen mladý chlapec ze šlechtického rodu měl pocit hrdosti na svůj rod a na svou vlast, ale i prosté lidi, jako Rostovcevy, u kterého Aljoša bydlel v období navštěvování gymnázia. Stejně jako Aljoša cítil svou spjitost s Puškinem, Rostovcevy s nadšením a chvěním poslouchal, jak Aljoša čte verše z Nikitina. *“Pod klenbou blankytu, do dáli, do šíra, obrovská ruská step kol mne se prostírá... Bylo to zanícené rozmáchlé líčení rozlehlých prostorů, rozmanitého obrovského bohatství, sil a počinů ruské země. A když jsem dospíval k majestátnímu a radostiplnému závěru, k vyústění celého líčení: ‘Sláva ti, vlasti má, vševládná, vznešená!’ – svíral Rostovcevy čelisti a bledl. ‘Tomuhle říkám báseň. Tohleto by se měl každý důkladně naučit! A přitom, když tak člověk uváží, kdo to složil! Našinec, z našeho stavu, náš rodák!’“*² Jak se teda došlo k revoluci? Znovu spisovatel demonstruje svůj odpor vůči novému, vůči ničivé síle revoluce. I když už ne tak dlouho a důkladně jako v „Prokletých dnech“, ale určité jízlivé pasáže o tom v románu najdeme. Časem se autorovy myšlenky možná staly méně radikálními, ale ovšem se nezměnily. V románu tvrdí, že car v tomto období pořád zůstával pro obyvatelstvo „zjevem boha na zemi“, něčím mystickým a vzbuzujícím úctu, zatímco socialisté naopak velký úspěch u národa neměli. *„Mystický příděch mělo i slovo „socialista“ – byla v něm obsažena veliká hanba a hrůza, neboť zahrnovalo pojem všemožné zlotřilosti. Když se rozlétla zpráva, že „socialisté“ se vyskytují i u nás – bratři Rogačovovi, slečny Subbotinovy – ohromilo to naši rodinu tak, jako kdyby v kraji vypukla morová nákaza anebo biblické malomocenství.“*³ Ale je pozoruhodné to, že Bunin nejenom nepřijímá revoluční, nebo přicházející ruské demokratické tradice, ale kritizuje také i to, o co se sám ve svém mládí zajímal (např. narodnictví).

¹ Bunin, I.A., Život Alexeje Arsenjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 62

² Tamtéž, str. 69

³ Bunin, I.A., Život Alexeje Arsenjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 88

V románu najdeme i popisy rozdílů mezi Ruskem a Evropou. Mnohé z ruské kultury Evropan pochopit nemůže, protože není součástí této kultury, nese v sobě absolutně odlišný kulturní kód. „*Navíc jsem vyrůstal za naprostého zbláckání šlechty, jež však Evropan rovněž nikdy nepochopí, neboť nezná ruskou vášeň pro sebezničení všeho druhu.*“¹

Konečně se dostáváme k podobnosti Bunina a Prousta. Americký profesor Winner ve svém článku o Buninovi z konce 60. let vysvětluje tuto podobnost především tím, že „minulost hrála ve vnímání světa obou umělců magickou roli.“²

Jaké shody u obou autorů ještě najdeme? „Oba spisovatelé mají principiálně shodu hrdiny a autora; u obou vidíme proud vzpomínání, ze kterého můžeme jen těžce vyčlenit syžet v jeho obvyklé formě; témata stárnutí, ztrát a smrti; idealizace aristokratického a šlechtického původu; a nakonec extrémní míra estetizace světa, když známé jevy (divadlo, vystoupení Bermy atd. - u Prousta; provinční cirkus, měsíční noc, smrt břízy atd. – u Bunina) se před čtenářem objeví nejen proměněné, ale ještě i záhadně tajemné.“³

Nejvíce shod mezi autory najdeme, když obrátíme naši pozornost na to, za co byli během času kritizováni. Kritiku Proustova díla budeme čerpat z Girardovy analýzy⁴. Stejně jako Bunin, byl Proust kritizován za to, že předmětem jeho zájmů byla jen stará šlechta. „Líčí jen pitoreskní zbytek starých časů, přežitost určenou k zániku.“⁵ Dílu Prousta chybí objektivita. Stejně tak Bunin byl kritizován za svůj předpojatý názor na problémy společnosti po tom, co napsal „Vesnici“. Oba autoři byli kritizováni za svůj nezáměr o soudobou realitu a soudobé problémy společnosti a za své okouzlení jen minulostí. Girard v tomto ohledu ještě doplňuje: „Nezdá se, že by jediná z otázek, které sociologa zajímají, zaujala

¹ Bunin, I.A., Život Alexeje Arseňjeva, přeložili Tatjana Hašková a Jan Zábrana, Praha: Odeon, 1979, str. 44

² Лощинская, Н., «Уникальность», «традиция», «модернизм»: Творчество И. А. Бунина в восприятии английских славистов на рубеже 1960-1970-х годов in Bunin: pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В., (Eds.), Санкт-Петербург: Издательство Русского Христианского гуманитарного института, 2001, str. od 731 do 750, str. 736. Překlad autora

³ Михайлов, О. Н., Строгий талант, Москва: Издательство Современник, 1976, str. 211. Překlad autora

⁴ Jsou nám známy i jiné práce, zabývající se tvorbou Prousta, např. Deleuzova práce „Proust a znaky“, ale k účelům naší bakalářské práce se víc hodí právě text Girardův, z důvodů uvedených v úvodní kapitole.

⁵ Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998, str. 252

Marcela Prousta.¹ Dále analyzuje nakolik, pravdivá je tato kritika, a dochází k závěru, že tato kritika nemůže obstát. „Romanopiscova pravda je totální. Zahrnuje všechny aspekty individuální a kolektivní existence. I když román poněkud opomíjí určité z těchto aspektů, naznačuje určitě perspektivu. Sociologové nerozpoznávají u Prousta nic, co by připomínalo jeho vlastní postup, protože románová sociologie a sociologie sociologů jsou v zásadě kontrastní. Tento kontrast se týká nejen řešení nebo metody, ale i danosti problému, jehož jest nutno řešiti.“² Spisovatelé berou problémy společnosti ze své vlastní perspektivy, dívají se spíš na kořeny problémů a na problém v jeho celkové podobě, nerozkládají ho na malé kousky, vhodné pro zkoumání. Stejně jak byl kritizován Proust za to, že Faubourg Saint-Germain nemůže odrážet situaci v celé Francii, tak i Buninova tragicky a temně popsána vesnice, nebo život společnosti z perspektivy rozvoje malého dítěte šlechtického původu nemůžou důkladně a z různých hledisek odrážet život celého rychle měnícího a rozvíjícího se Ruska. „Faubourg není ani třída, ani skupina, ani prostředí; nelze na něj aplikovat žádnou z kategorií používaných sociology. Tento objekt nelze izolovat.“³ Stejně se snaží Bunin hledat kořeny problému, spojitost s minulostí, neztrácet se jen v mezích současnosti. Sociologie hledá jen jednu pravdu platnou v dané situaci, spisovatelé berou problém podrobněji. Právě proto může být literární práce zdrojem inspiraci pro sociologa.

Proust ukazuje životní kontrast na příkladě neexistence „velkého světa“. „Romanopisec neustále podtrhuje kontrast mezi objektivní nicotou Faubourga a jeho zázračnou realitou, kterou získává v očích snoba.“⁴ Mohli bychom to propojit s Buninovým pojetím života, jeho nicotou před smrtí, ale zároveň vidí život nekonečně přitažlivým a krásným.

Stejně jako Proust ve svém románu „Hledání ztraceného času“ zesměšňuje buržoazní svět, popisuje ho s ironií, svým způsobem je to odraz jeho zklamání tím

¹ Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998, str. 242

² Tamtéž, str. 242

³ Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998, str. 243

⁴ Tamtéž, str. 244

předtím milovaným světem, tak i Bunin v „Životě Alexeje Arseňjeva“ se odříkává svých minulých zálib (např. demokratických).

Proust si ve svém spise klade otázky o obsahu (např. co je to snobismus). „Tím, že si romanopisec klade otázku snobismu, klade si svým způsobem otázku skrytých pružin společenského mechanismu.“¹ Stejně Bunin klade velké, základní otázky. Snaží se analyzovat dějiny. Klade si otázku, co je „ruský charakter“, kde má kořeny, a jaké základní rysy jsou tomuto charakteru vlastní.

Girard tvrdí, že Proust se zajímá především o „proces přetváření“². Můžeme to aplikovat i na Bunina, který si ve svém velkém románu „Život Alexeje Arseňjeva“ kladl za cíl nejen popsat nějakého mladíka Aljošu, ale především ukázat *jak* probíhal tento rozvoj jeho formování. „Proustovský vypravěč, jako všichni romanopisci, prochází volně v imaginárním muzeu svého života ze sálu do sálu. Romanopisec-vypravěč není nikdo jiný než Marcel.“³ Stejný je názor, se kterým se shoduje hodně kritiků, že Buninův Arseňjev není nikdo jiný, než autor. Model vyprávění u dvou autorů je podobný.

A rozhodně největší shoda v poetice dvou spisovatelů je jejich metoda plného ovládní jak prostorem, tak i časem. „To, co ještě sblížuje těchto natolik různých umělců, je absence pocitu tekutosti dějin. U Prousta není skoro možné pochopit, kdy se odehrává ten nebo jiný děj. Posunuté časové vrstvy se skládají v jeden chaotický proud.“⁴ U Bunina to najdeme jen v menší míře (například dojmy z emigraci, které najdeme během popisu dětství a mladí Aljoši), zůstává víc realistickým. Ale historická metoda je společná pro oba autory.

Při jistém souladu poetiky autorů najdeme u nich i podstatné rozdíly. Jak zdůrazňuje Michajlov: „Jestli pro Prousta je základní sám *mechanismus* lidského vnímání, pro Bunina hlavním zůstává *smysl* sama.“⁵ Proust je vysoce racionální, zatímco Bunin ve svém díle zůstává více emocionálním a impresionistickým.

¹ Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998, str. 245

² Tamtéž, str. 244

³ Girard, R., Lež romantismu a pravda románu, Praha: Dauphin, 1998, str. 258

⁴ Михайлов, О. Н., Строгий талант, Москва: Издательство Современник, 1976, str. 212.

Překlad autora

⁵ Tamtéž, str. 211. Překlad autora

Dále Michajlov také tvrdí, že vůbec nejzákladnějším rozdílem mezi autory je to, že „próza Prousta, díky velkému počtu faktů z kultur různých národů a různých dob je kosmopolitní, próza Bunina naopak je velice národní, ruská, blízká a pochopitelná především ruskému člověku.“¹ Winner také zdůrazňuje rozdíl v žánrech (krátké spisy Bunina a dlouhé romány Prousta), vysoce metaforický jazyk Prousta, na rozdíl od něj Bunin používal metafory jen zřídka.²

Najdeme i v tomto spise mechanismus odchýlené transcendence? Vyprávěčem ve spise je sám autor, který je zároveň i subjektem touhy. Celé toto dílo je popisem největší touhy spisovatele, snaží se jakoby o návrat do minulosti, snaží se o překonání času a o vzkříšení předrevolučního Ruska, což je od začátku nemožným úkolem. Prostředníkem touhy je zase revoluce a po ní následující komunistický režim, který dělá autorův návrat domů neuskutečnitelným. Tím, že vybavuje z paměti obrazy minulé doby, sobě napomáhá k překonání své touhy. Nepřekonal svou touhu autor spolu se svým odjezdem z Ruska po revoluci? Zdá se že ne. Jeho názory a touhy zůstávají neměnné, nemůže se oddělit od svého předrevolučního Ruska a pokračovat ve svém životě dále. V poslední části románu autor popisuje další trojúhelník na příkladu Arseňjevovy lásky k Lice, prostředníkem v daném případě je otec Liky, který je rozhodně proti románu mladého Arseňjeva s jeho dcerou, čím se touha Alexeje jistě posiluje. Na určitý čas Arseňjev myslí, že jeho touha je konečně uskutečněná, bydlí s Likou. Ale tato šťastná romantická iluze rychle končí s odjezdem Liky, touha Arseňjeva je zase posílená a rodina Liky nijak neodpovídá na jeho prosby o setkání s Likou. Na konci Lika musí zemřít, aby touha byla překonána. Sám hrdina nezemře, ale jakoby znovu se zrodí. Lika musela zemřít, aby hrdina pochopil, že život jde dál, aby hrdinovi byl umožněn další život. Však poslední odstavec o tom, že Lika se Arseňjevovi zdála, svědčí o tom, že jeho láska přetrvává a že spisovatel ještě není schopen chápat mechanismy touhy a oprošťovat se od nich. Toto se týče i roviny

¹ Михайлов, О. Н., Строгий талант, Москва: Издательство Современник, 1976, str. 212.

Překlad autora

² Лоцинская, Н., «Уникальность», «традиция», «модернизм»: Творчество И. А. Бунина в восприятии английских славистов на рубеже 1960-1970-х годов in Bunin: pro et contra, Аверин, Б. В., Риникер, Д., Степанов, К. В. (Eds.), Санкт-Петербург: Издательство Русского Христианского гуманитарного института, 2001, str. od 731 do 750, str. 736. Překlad autora

touhy po pádu komunismu a návratu do Ruska. I když si uvědomí, že jeho touha je nemožná, zůstane po ní stesk, který autor s sebou ponese až do konce života.

4. Závěr. Bunin – „ztracený člověk“?

Již v dospělém věku se „nejrušnější“ spisovatel naší doby ocitne v emigraci v zahraničí. V tomto tkví hlavní paradox života a tvorby Bunina. Na Západě byl již v této době považován za někoho jiného, než za posledního ruského klasika a pokračovatele tradic. Ukázali jsme na příkladech vylíčení modernistických (vyrovnávání se se smrtí, boj s uplynutím času, motiv zániku, původní katastrofismus světa) a dokonce i secesních prvků (vysoká míra stylizace a estetizace spisů) v tvorbě spisovatele, že takové názory jsou jednostranné, i když jistě čerpal inspiraci v klasické literatuře. Buninově tvorbě nechybí vývoj, i když na první pohled se zdá, že styl jeho tvorby zůstává neměnným během celého života spisovatele. To samé můžeme říct i o jeho názorech na vlast a na revoluci.

První novelou, kterou jsme se zabývali, byla novela „Vesnice“. Gorkij v této novele vidí, nakolik hluboko se spisovatel zajímá o osudy ruského národa a křesťanství. Však novela byla kritizována jak zástupci pravicových, tak i levicových idejí. Kritika se shoduje v názoru, že Bunin bere vesnici předpojatě, z pozice šlechtice, a je příliš pesimistický. Tato pozice byla pro kritiky v jakémsi smyslu výhodná. O zvýšeném zájmu Bunina o problémy vesnice a národa nemůže být pochyb. Schválně dochází spisovatel k absolutizaci všeho negativního na vesnici, aby obrátil pozornost veřejnosti na současné problémy ruské společnosti. Hlavními otázkami pro něj zůstávají kořeny problémů národa, otázky nacionálního charakteru, kdo je vinen a odpovědný za bídu národa. Je-li národ obětí, nebo naopak je sám vinen za své nesnáze? Vantěnkov dělá následující závěr: „Bunin vidí hlavní příčinu tragedií jeho hrdinů v tom, že v životě křesťanství chybí společná síla vědomé mysli, myšlení křesťanů je spontánní a

nevyspělé.¹ Již v této novele najdeme jeden z hlavních motivů tvorby spisovatele – všechno, co je cenné, zůstalo v minulosti, ze současnosti nemůžou vzejít žádné hodnoty, všechny jeho morální ideály tkví jenom v minulosti. Současnému světu chybí pravá poezie. Ve svém spise se Bunin pokusil o spojení objektivního a subjektivního vnímání současnosti v jeden celek. Obohacuje vyprávění hovorovým jazykem, tím podtrhuje sociální charakter novely. Autor v novele nedává čtenářům žádné odpovědi, jenom naznačuje problémy k zamyšlení, což je typické pro celou jeho tvorbu. I. Vantěnkov tvrdí, že pro Bunina tak i pro Čechova je typické jejich pojetí prostředí, které pohlcuje hrdiny a obklopuje je každodenností.² Ale Bunin je v tomto ohledu ještě horší, nevidí možnost pro žádné změny, jenom opakování „mnohaletých tradic“ ruského života, nebo zánik. Není stoprocentním zástupcem starého carského režimu, ale nemyslí si, že by revoluce byla pro Rusko tou správnou alternativou. Bunin se ve „Vesnici“ jeví jako naprostý pesimista, nevidí žádná řešení a perspektivy. Asi intuitivně cítil neodvratnost další revoluce a dalšího „zániku“, další tragédii. Podstata ruského charakteru, kterou můžeme z novely vyčíst, je samou podstatou Girardové trojúhelníkové touhy. Ruský lid, jakož i lid evropský, touží po bohatším životě. Vždy se snaží napodobovat třídu, stojící na sociálním žebříčku výš, než ony, což zároveň musí být podstatou progresu. U Bunina touha lidu nedojde svého naplnění, lid zůstane stejně nevzdělanou a hrubou vrstvou obyvatelstva, jakou vždycky byl. „Lidé z lidu“ nadále budou nenávidět lidi s vyšším postavením, než mají oni sami. Je to typickým příkladem vnitřního prostřednictví, kde ale touha zůstane nepřekonanou. Nehledě na krutost a temnotu novely z hlediska Girardovy klasifikace je „Vesnice“ romantickým spisem. Zmíníme ještě to, že celá Buninova filozofie a názor na historičnost se vyjadřuje v tom, že katastrofa a krutost doby jsou utajenou pravdou života, která se občas projevuje. Ale právě z katastrofičnosti světa čerpá témata a inspiraci pro svou tvorbu.

Bunin se z vesnice přemísťuje do města, ale očekávaná katastrofa nakonec vypukne, přijde revoluce. Revoluce je pro Bunina jevem vůbec nepřijatelným,

¹ Вантєнков, И. П., Бунин-повєствоватєль (рассказы 1890-1916 гг.), Минск: Издательство БГУ, 1974, str. 119. Překlad autora

² Tamtéž, str. 16. Překlad autora

proto v „Proklatých dnech“ autor líčí revoluci jako sílu, ničící všechno dobré a krásné (což pro Bunina jsou synonyma). Do města spolu s bolševiky přijde i hrubý lid. Snaha bolševiků nastolit rovnost mezi obyvatelstvem zničí pro rolníky model napodobování. Když všichni se stanou rovnými, nebude už po čem toužit a kam mířit. Toto Bunin přijmout nemohl a proto odjíždí z Ruska, což pro něho znamená duchovní smrt. Z Girardova hlediska vidíme v tomto aktu určitý hrdinův pokrok (a zároveň i autora, který je prototypem hrdiny).

Svůj rozchod s vlastí chápe jenom jako rozchod se sovětským Ruskem. Nikdy nepřijal ideu socialismu. Absolutně cizí byly pro Bunina kánony proletářské kultury, nemohl se podrobit úplné nadvládě státu nad literárním uměním. Stojí také za zmínku, že toužil spíš nejen po návratu do Ruska, toužil i po návratu do minulosti, Rusko Bunina je Rusko konce 19. století, které je nenávratně a navždy ztraceno v minulosti. Takže, i kdyby se spisovatel ještě vrátil do své vlasti z emigrace, nenašel by tam uspokojení pro všechny své duchovní touhy. To sám chápal a proto odmítl nabídku sovětské vlády vrátit se zpět do Sovětského Svazu, jak jsme to zmiňovali v Buninově biografii. Pro Bunina definitivním koncem Ruska byla revoluce roku 1917. V žádném případě nevidí Bunin jako výhru socialistickou revoluci jako alternativu pro svou zemi. Nepřijímá bolševiky jak morálně, tak dokonce i čistě fyzický jsou mu odporní. Nedělá žádné výjimky, pro něho bolševici jsou jedním celkem. Však, i když Bunin kritizuje revoluci, i když neodmítá, že Rusko potřebuje změny, po celý svůj život nedal svou odpověď na to, jakou alternativní cestu rozvoje by viděl pro svou zemi. Ani se o to nesnažil. Zajímala ho víc jiná témata, nebo možná i sám nedokázal na tento problém najít odpověď. A tak v jeho hlavním románu „Život Alexeje Arseňjeva“ se autor vrhne jenom do minulosti. Ukáže budoucím čtenářům ten svět zanikajících šlechtických sídel, ukáže dějiny zaniknutí celé třídy. Pro budoucí generaci čtenářů bude tento román zajímavý především z hlediska pochopení doby, pochopení psychologie představitelů doby, kterou autor nám ukazuje na příkladu vývoje Aljoši. Ale ve svém rozvoji ve srovnání s „Proklatými dny“ dojde spíše ke stagnaci, nedokáže překonat svou touhu, je šťastným, nachází-li se v úplném omámení svou touhou. V tomto tkví hlavní

rozdíl mezi Buninem a Proustem, jejichž shody tvorby jsme popsali v kapitole věnované analýze „Života Alexeje Arseňjeva“. Pro Prousta znovu nalézat čas znamená přiznat se, že jsme celý život kopírovali druhé. V „Hledání ztraceného času“ Proust dosáhne překonání své touhy, zatímco Bunin nikoli. I když se zdá, že Bunin má všechny předpoklady k tomu, stát se romaneskním spisovatelem, po celý svůj život zůstane spisovatelem romantickým, který se vždy staví do pozice svého hrdiny, kterého navíc lituje. První a jediný román v Buninově tvorbě („Život Alexeje Arseňjeva“) se v Girardově smyslu románem nazývat nemůže.

Tímto se dostáváme k zajímavému závěru, který může být podnětem pro následující zkoumání Buninovy tvorby a života. Dostáváme se k velkému tématu ruské klasické literatury - tématu „zbytečného člověka“ (ruský – lišnij čelovek). „Zbytečný člověk - postava společensky zbytečná, existenčně marná. Postava z ruské klasické literatury, kde představuje společensky úspěšnou bytost, jejíž činnost a jejíž schopnosti jsou nakonec zmarněny. Negativní vyústění její existence má své opodstatnění vnější (společenské, dobové) i vnitřní (individuální). Druhé z nich, založené na nedostatečné vůli a chabé životní energii, většinou převažuje.“¹ První postava v ruské literatuře, která je považována za „zbytečného člověka“ je postava Evžena Oněgina ve stejnojmenné poemě A. S. Puškina. „Zbytečný člověk“ se objevuje i později v díle M.J. Lermontova (Pečorin z „Hrdiny naší doby“), I.S. Turgeněva (Bazarov z románu „Otcové a děti“), I. A. Gončarova (postava Oblomova ve stejnojmenném románu). Všichni výše uvedené postavy jsou lidé šlechtického původu, kteří získali dobré vzdělání, ale kvůli sociálním podmínkám své doby nemůžou své poznatky v životě uplatnit. Životní role hrdiny je od začátku předurčena k zániku, avšak hrdina nezahyne i když svou povahu po celý svůj život nezmění. Jsou to postavy neobyčejně nadané, schází jim však vůle a touha něco učinit.

Nebudeme hledat postavu „zbytečného člověka“ v Buninově díle, protože bychom jí hledali marně. Nicméně soudíme, že sám Bunin byl jakýmsi „zbytečným člověkem“ během celého svého života, čehož si podle našeho soudu

¹ Pavera, L., Všeticka, F., Lexikon literárních pojmů, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, str. 377.

byl sám dobře vědom. Jako mladý šlechtic, nehledě na to, že dobře znal venkovské tradice a v dětství se kamarádil s rolnickými dětmi, nemůže najít své místo na venkově, zajisté je na venkově člověkem z hlediska společnosti zbytečným, proto odjel do města. Po příchodu revoluce pochopí, že je člověkem zbytečným v Rusku vůbec, nehledě na to, že je člověkem vysoce inteligentním, akademikem, který se během celého života vzdělával. Revoluce je právě tou společenskou podstatou negativního vyústění života Bunina. Ale jistě, jako u každého „zbytečného člověka“ najdeme v Buninově životě i individuální opodstatnění negativního vyústění života. Mohl by zůstat a přes veškerou riskantnost situaci bojovat s nastávajícím komunistickým režimem zevnitř. Na to nenachází v sobě síly a vůli k jednání, vybere pro sebe druhou, méně riskantní možnost. Emigruje a do konce života se bude snažit nést svou informativní misi emigranta. A tak do konce života zůstane romantickým spisovatelem a romantickou postavou.

V jakémsi smyslu Bunin se již narodil emigrantem, nemohl se smířit se současností. Od svého mládí hodně cestoval a po celý svůj život neměl „svůj“ domov, což sám často opakoval. Pro Bunina revoluce byla jeho životním dramatem, ale je možné se odvážit tvrdit, že mu dala inspiraci pro budoucí tvorbu. Jen v emigraci mohl napsat svůj klíčový román „Život Alexeje Arseňjeva“, kdyby se nestala velká tragédie ruského národa, možná by neměl Bunin žádný důvod pro svou tvorbu, která by opěvovala staré Rusko. Z ruské tragické historie čerpal inspiraci. Volkov tvrdí, že „emigrace vytvořila pro Bunina takové podmínky, ve kterých mohl neomezeně vnímat minulost, úplně „očištěnou“ od současnosti.“¹ Však není pochyb, že svou vlast miloval a po celý život se nemohl vyrovnat s tím, že musí žít v cizině, že je odtržen od rodné přírody, od rodného jazyka. Nikdy nechtěl z Ruska odjíždět, chtěl mít jenom pohodlné podmínky pro svou tvorbu.

Na krátkou dobu se Bunin bude cítit méně zbytečným, a to v období, kdy obdrží Nobelovu cenu. Ale peníze, které za cenu dostane, velmi rychle utratí a již brzo bude zase hledat cesty k řešení finanční krize a bojovat s vnitřními rozpaky.

¹ Волков, А.А., Проза Ивана Бунина, Москва: Московский рабочий, 1969, стр. 282. Překlad autora

Tímto naše analýza Buninovy tvorby o Rusku končí. Doufejme, že i nadále zájem o dílo spisovatele jak v jeho vlasti, tak i v zahraničí bude růst, a to nejen mezi odborníky, ale i u široké veřejnosti.

Seznam literatury.

Primární:

Ruský:

BUNIN, Ivan. *Žizň Arseňjeva: Roman i rasskazi*. Moskva: Sovětskaja Rossija, 1982.

BUNIN, Ivan. Missija ruské emigracii. In: Jamburg E.A. (Ed.). *Něuslyšannyje golosa*. Nežavisimoe izdatělstvo "Pik", 2003, s. 117-125.

BUNIN, Ivan. *Okajannyje dni*. Sankt-Peterburg: Izdatelskaja gruppa "Azbuka-klassika", 2009. ISBN 9785998501999.

BUNIN, Ivan. *Ťomnyje allei: Povesti i rasskazi*. Moskva: Eksmo, 2010. ISBN 9785699427512.

Český:

BUNIN, Ivan. *Vesnice*. Ruda Havránková. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

BUNIN, Ivan. *Život Alexeje Arseňjeva*. 1. úplné vydání. Tat'jana Hašková a Jan Zábrana. Praha: Odeon, 1979.

BUNIN, Ivan. *Proklaté dny*. první vydání. Libor Dvořák. Praha: Argo, 2006. ISBN 8072038540.

Sekundární:

BABOREKO, Aleksandr. *Bunin: Žizněopisanije*. Moskva: Molodaja Gvardija, 2004. ISBN 5235026624.

DROZDA, Miroslav. *Narativní masky ruské prózy: Od Puškina k Bělému (Kapitoly z historické poetiky)*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1990. Acta Universitatis Carolinae. Philologica, Monographia

GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*. Praha: Dauphin, 1998. ISBN 8086019853.

HONZÍK, Jiří. *Dvě století ruské literatury*. První vydání. Praha: Torst, 2000. ISBN 8072151045.

I.A. Bunin: pro et contra: ličnost' i tvorčestvo Ivana Bunina v ocenke russkich i zarubežnych myslitelej i issledovatelej. B.V.Averin, D. Riniker, K.V. Stepanov. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Russkogo Christianskogo gumanitarnogo instituta, 2001. ISBN 588812138X.

ILJIN, Ivan. *O t'me i prosvetlenii: Kniga xudožestvennoj kritiki: Bunin, Remizov, Šmelev.* Moskva: Izdatel'stvo "Skify", 1991. ISBN 5720600329.

Istorija russkoj literatury XX veka: v četyrjeh knigach: Kniga vtoraja, 1910-1930 gody. L. ALeksejeva. Moskva: Vysšaja škola, 2005. ISBN 5060052834.

KASACK, Wolfgang. *Slovník ruské literatury 20. století.* Jiří Franěk. Praha: Votobia, 2000. ISBN 80-7220-084-4.

KATONA, Judit. *Moderní umělecká filozofie života v tvorbě I. Bunina.* In: *Východoevropská moderna a její evropský kontext II.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 2002, s. 25-43.

LAVROV, Valentin. *Cholodnaja osen': Ivan Bunin v emigracii (1920-1953) : roman-chronika.* Moskva: Molodaja gvardija, 1989. ISBN 5235000692.

Literatura russkogo zarubež'ja (1920-1990) : učebnoje posobie. A. I. Smirnova. Moskva: Flinta. Nauka, 2006. ISBN 5893496744.

MICHAJLOV, Oleg. *Strogij talant: Ivan Bunin : žizn', sud'ba, tvorčestvo.* Moskva: Sovremennik, 1976.

NOVOTNÝ, Vladimír. *Eseje o ruských spisovatelích.* 1. vydání. Praha: Cherm, 2006. ISBN 80-86370-25-9.

PAROLEK, Radegast a Jiří HONZÍK. *Ruská klasická literatura : 1789-1917.* 1. vydání. Praha: Svoboda, 1977.

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů.* první vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-124-1.

POSPÍŠIL, Ivo. *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů.* první vydání. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-068-3.

PUTNA, Martin C. *Rusko mimo Rusko: Dějiny a kultura ruské emigrace 1917-1991. 1. díl.* Brno: Petrov, 1993. ISBN 80-85247-45-3.

SVATOŇ, Vladimír. *Epické zdroje románu: z teorie a typologie ruské prózy.* 1. vydání. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, 1993. ISBN 80-85778-00-9.

ŠVANKMAJER, Milan a kol. *Dějiny Ruska*. Lidové Noviny, 1995. ISBN 807106128X.

VANTENKOV, Ivan. *Bunin - povestvovatel': rasskazi 1890-1916 gg*. Minsk: Izdatel'stvo BGU im. V.I. Lenina, 1974.

VOLKOV, Anatolij. *Proza Ivana Bunina*. Moskva: Moskovskij rabočij, 1969.

Dílo I. A. Bunina.¹

Ruská vydání

Napsáno v Rusku:

- Stichtovorenija (1891) – sbírka básní.
- Pod odkrytym nebom (1898) – sbírka básní
- Antonovskije jabloky (1900) – povídka z venkovského prostředí o zchudnutí aristokratických sídel na vesnici.
- Sosny (1901) - povídka
- Listopad (1901) – sbírka básní
- Děrevňa (1910) – novela, líčící zaostalost ruského venkova.
- Suchodol (1911) – novela o zchudnutí šlechtických sídel, líčí rozklad aristokracii na příkladě kroniky jednoho pánského sídla.
- Brat'ja (1914), Sny Čanga (1915), Ljogkoje dychanije (1915) – povídky, napsané pod vlivem zájmu autora o východní filosofii.
- Gospodin iz San Francisco (1915) – nejslavnější buninová novela o smrti a nicotě bohatství a moci. Líčí problémy západní civilizaci.

Napsáno v emigraci:

- Okajannyje dni (1924) – novela o revoluci, napsána v deníkové formě.
- Roza Ierichona (1924) – povídka

¹ Sepsáno podle: Бабореко, А.К., Бунин, Москва: Молодая гвардия, 2004; Kasack, W., Slovník ruské literatury 20. století, Praha: Votobia, 2000; Pospíšil, I., Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů, Praha: Libri, 2001.

- Mitina ljubov' (1925) – novela o první lásce mladého muže a sebevraždě, vyvolané rozchodem s milovanou ženou.
- Dělo korneta Jelagina (1927) – novela, ve které pod pseudonymy autor popisuje skutečný životní příběh polské herečky Marie Wisnowské.
- Grammatika ljubvi (1929) – milostná povídka.
- Žizň Arseňjeva (1930) – první díl s podtitulem “U istoka dnej”, román o dětství a jinošství Arseňjeva ve středoruském prostředí v předrevolučním období.
- Osvobožděnije Tolstogo (1937) – literárně historická monografie o nejoblíbenějším spisovateli Bunina, L. Tolstém.
- Lika (1939) – druhý, samostatně vydaný díl románu “Žizň Arseňjeva”.
- Ťomnyje allei (1943) – sbírka novel, jejichž hlavním motivem je tragická láska.
- Vospominanija (1950) – autorovy vzpomínky obsahující kritické názory na sovětskou kulturu a sovětské spisovatele (např. Na Gorkého, obsahuje také články o A. Blokovi, V. Brjusovovi a A. Tolstém).
- O Čechovovi (1955) – posmrtně vydaná kniha o Čechovovi.

Posmrtná ruská vydání:

- Sobranije sočiněnij v 5 tomach, Moskva: Izdatelstvo Pravda, 1956
- Sobranije sočiněnij v 9 tomach, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1967.
- Izbrannoje, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1970.
- Sobranije sočiněnij v 6 tomach, Moskva: Pravda, 1988.

- Osvobožděníje Tolstogo. O Čechově. Izbrannyje biografičeskije matěrialy, vospominanija, stat'ji, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1988.
- Stichotvorenija, Moskva: Molodaja gvardija, 1990.
- Ťomnyje allei, Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1990.
- Okajannyje dni, dněvniki pisatělja 1918- 1919 gg., Leningrad: AZ,1991.
- Sobranije sočinenij v 16 tomach, Klub russkich bibliofilov (New York): Socrates, 1999.
- Publicistika 1918-1953 godov, Moskva: Nasledije, 2000.

Česká vydání:

- *Mit'ova láska*, přeložil S. Minařík, Praha: Stanislav Minařík, 1926. Znovu vydáno týmž nakladatelstvím v roce 1933.
- *Proces korneta Jelagina*, přeložil F. Zpěvák, Praha: F. Zpěvák, 1926.
- *Pán ze San Franciska a jiné povídky*, přeložili B. Mužík a H. Růžičková-Váňová, Praha: Jan Otto, 1928.
- *Život Arseněvův*, přeložil J. Pelíšek, Praha: Josef R. Vilímek, 1935.
- *Gramatika lásky*, přeložil V. Koenig, Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1940.
- *Vesnice*, přeložila R. Havránková, Praha: SNKLHU, 1957.
- *Mit'ova láska*, přeložil J. Zábrana, Praha: Československý spisovatel, 1958.
- *Temné aleje*, přeložili J. Zábrana a T. Hašková, Praha: Mladá fronta, 1962. Znovu vydáno týmž nakladatelstvím v roce 1982.
- *Hořký dým paměti*, přeložil I. Slavík, Praha: Mladá fronta, 1968. Výběr z poezie.

- *Pán ze San Franciska*, přeložila Z. Psůtková, Praha: Naše vojsko, 1970. Výběr z povídek.
- *Případ Korneta Jelagina*, přeložil J. Zábrana, Praha: Lidové nakladatelství, 1972.
- *Pozdní hodina*, přeložil J. Zábrana, Praha: Lidové nakladatelství, 1975.
- *Antonovská jablka*, přeložil J. Zábrana, Praha: Odeon, 1975. Výběr z povídek a novel.
- *Život Alexeje Arseňjeva*, přeložili J. Zábrana a T. Hašková, Praha: Odeon, 1980. Znovu vydáno tímž nakladatelstvím v roce 1989.
- *Tvé jméno je žena*, přeložili T. Hašková a J. Zábrana, Praha: Odeon, 1980. Znovu vydáno tímž nakladatelstvím v roce 1985. Výběr z povídek.
- *Zlaté dno*, přeložili Z. Psůtková a J. Zábrana, Praha: Albatros, 1980. Výběr z povídek.
- *Povídky z dalek, moří a cest*, přeložil J. Zábrana, Praha: Panorama, 1983.
- *Poslední podzim*, přeložili V. Tafelová a J. Zábrana, Praha: Lidové nakladatelství, 1986. Výběr z povídek.
- *Novely*, přeložili J. Zábrana, R. Havránková a Z. Psůtková, Praha: Odeon, 1989.
- *Pohár života*, přeložila Z. Psůtková, Praha: Melantrich, 1989. Výběr z povídek.
- *Povídky*, přeložila T. Hašková, Praha: Odeon, 1990.
- *Proklaté dny*, přeložil L. Dvořák, Praha: Argo, 2006.